

7 Analýza a komparace modelu poradenského pracovníka pro přechod škola – povolání v rámci RP ČR a TCA

Miroslava Bartoňová, Jarmila Pipeková, Marie Vítková

Úvod

- 1 Východiska transnacionálního partnerství „*Transition from School to Work – TSW*“
  - 2 Činnost tématických pracovních skupin TSW
  - 3 Vstupní charakteristiky jednotlivých rozvojových partnerství (RP)
  - 4 Analýza činnosti RP ČR se zřetelem na aktivity poradenského pracovníka
  - 5 Hledání možností komparace přístupů k řešení přechodu škola – povolání v RP
- Závěr

Úvod

Česká republika je první přístupovou zemí EU, která se v červnu 2001 připojila k prvnímu kolu společenské iniciativy EQUAL, více než o rok později než členské země EU. Byla ustanovena základní programová struktura zahrnující řídicí orgán (Ministerstvo práce a sociálních věcí, monitorovací výbor, Národní kancelář EQUAL a hodnotící komisi). EQUAL je v ČR spolufinancován z prostředků státního rozpočtu a programu PHARE. Ze 76 návrhů projektů, které byly v polovině roku 2002 podány, vybrala hodnotící komise 10 nejlepších pro Akci 2. Těchto 10 projektů pokrývá 6 z 9 vypsaných tématických priorit EQUAL (A, B, C, E, F, G). Žadatelé českých projektů pocházejí z pěti regionů České republiky - Severní Moravy a Slezska, Prahy, Brna a regionu Zlín.

Region Brno představil projekt „*Integrované poradenství pro osoby s postižením na trhu práce v kontextu národní a evropské spolupráce*“, jehož nositelem je Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, katedra speciální pedagogiky. Cílem projektu je podpořit integraci postižených osob trhu práce a zvýšit možnosti absolventů speciálních / zvláštních škol (škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, podle nového školského zákona č. 561/2004 Sb.) k získání profese.

Kromě národních partnerů jsou do transnacionálního partnerství *Transition from School to Work - TSW* zapojeni transnacionální partneři, a to jeden z Rakouska (INTEqual), dva z Německa (Open Doors, Keine Behinderungen trotz Behinderung) a jeden z Holandska (Empowerment door Transitie). Projekty partnerů společného TCA jsou rovněž orientovány na téma přechod ze školy do povolání handicapovaných, i když každé rozvojové partnerství řeší sledovanou problematiku z různých úhlů pohledu, neboť také vychází z různé základny a z různého stavu poznatků zkoumané problematiky ve své zemi.

7.1 Východiska TSW „*Transition from School to Work*“

Východisko transnacionálního partnerství „*Transition from School to Work - TSW*“¹ je dáno očekáváním a schopnostmi cílové skupiny zúčastněných rozvojových partnerství, která se skládají z mladých osob s postižením, žáků se speciálními vzdělávacími potřebami končících školu a ze sociálně a emocionálně handicapovaných mladých osob. Tuto cílovou skupinu je třeba individuálně připravovat, kvalifikovat a doprovázet při trvalé integraci na trhu práce, přičemž je zároveň třeba brát zřetel na vývoj na trhu práce, v pracovním světě i v sociální společnosti. Společná práce je omezena dobou trvání společenské iniciativy EUQUAL (začátek v září 2002 – konec je rozdílný podle vývojových partnerství, nejpozději v srpnu 2005).

Jak vzniklo naše transnacionální partnerství?

Podle ustanovení EQUAL se transnacionální partnerství skládají nejméně ze dvou rozvojových partnerů minimálně ze dvou členských států Evropské unie, kteří pracují na stejném tématu. Ti si stanoví pro transnacionální kooperaci společný cíl, zpracují pracovní plán a uzavřou dohodu o transnacionální spolupráci (TCA-Dokument²).

K tomuto účelu se v rámci EQUAL- Aktion 1 hledali partneři především mezi už zúčastněnými v TSW, kteří sledují ve svých projektech podobné otázky a cíle a prosazují srovnatelné metodické přístupy. Nejdříve existovaly kontakty mezi partnery *Open Doors* (Německo), *INTequal* (Rakousko) a *Integrative Guidance* (Česká republika), kteří se dohodli, že budou na základě této konstelace spolupracovat v jednom transnacionálním partnerství. Dále se sešli partneři *Keine Behinderungen trotz Behinderung* (Německo), *Empowerment door transitie* (Holandsko) a *INTequal*, kteří rovněž využili svých společných zájmů jako základ pro spolupráci. V průběhu jednání k ustanovení obou TCA-dokumentů se ukázalo, že na základě podobnosti všech pěti vývojových partnerství může přinést spojení ve velké transnacionální partnerství hodně předností pro všech pět zúčastněných partnerů a tak lze pozitivně působit na budoucí obsahovou práci. Toto zdařilé složení nynějšího partnerství TSW proto také umožňuje zaměření na výsledky, které daleko přesahují pouhou výměnu informací a zkušeností.

Úkoly transnacionálního partnerství

Transnacionální kooperace tvoří ústřední téma EQUAL programu. Na jedné straně urychlí know-how-transfer mezi zúčastněnými zeměmi a na druhé straně zajistí, že budou vývojové procesy, metody a výstupy v důsledku vzájemných učebních procesů a společných diskuzí optimální.

Zkušenosti z průběhu programů ukázaly, že partnerství může profitovat z transnacionální spolupráce na více úrovních. Získaná nadhodnota může spočívat v tom, že se mohou modely, metody a produkty vyvážet a dovážet, že se mohou moduly společně vyvíjet a/nebo, že se mohou procesy a metody srovnávat.

Spolupráce transnacionálních partnerů

Organizace spolupráce probíhá na jedné straně přes tzv. TCA-Sekretariát³, který funguje jako informační točna a podpůrná struktura a na druhé straně přes transnacionální

¹ Pracovní název: Integration Jugendlicher mit Behinderungen in den Arbeitsmarkt aus transnationaler Sicht

² TCA=Transnational Cooperation Agreement, v této dohodě jsou obsaženy všechny cíle, plánované výsledky a konkrétní metody, s kterými se má dosáhnout cíl, odsouhlaseny všemi partnery, rovněž jako jsou potvrzeny další postupy a schváleny příslušnými národními úřady.

³ Instituce transnacionálního sekretariátu je po celou dobu projektu jednoho ze zúčastněných partnerů. Pro TSW plní tuto úlohu INTequal.

koordinátory (za každé vývojové partnerství jedna osoba). Úkoly obsahují v podstatě spolupráci a asistenci pro vědecký doprovodný výzkum, národní organizaci a koordinaci termínů a setkání, stejně jako spolupráci a výměnu s transnacionálními koordinátory s ostatními vývojovými partnery.

V rámci těchto oblastí úkolů má IKT (informační a komunikační technologie) velkou podpůrnou hodnotu.

Cíle „Transition from School to Work – TSW“

V rámci transnacionální dohody (TCA-Dokument) byly stanoveny tyto cíle pro transnacionální spolupráci:

- Ø Podpora integrace na trhu práce
- Ø Zlepšení managementu v oblasti přechodu škola/povolání (vytváření kritérií kvality)
- Ø Požadování individualizace integrativních nabídek pro mladé osoby s postižením
- Ø Zkouška přenosu (best practice policy): U nejlepších příkladů (best practice) abude přezkoušena jejich využitelnost v účastnických zemích
- Ø Evaluace spolupráce: procesy transnacionálního partnerství budou podrobeny hodnocení

Plánované výstupy z projektu „Transition from School to Work – TSW“

K transnacionální dohodě o požadovaných výsledcích popř. produktech TSW patří:

- Ø Vývoj hlavních myšlenek, orientačních standardů a kritérií kvality na přechodu škola – povolání
- Ø Vývoj struktur a postupů ke zlepšení managementu na přechodu škola – povolání s ohledem na efektivitu a účinnost
- Ø Zesílení poradenských nabídek k posílení jednacích kompetencí a seburčení cílové skupiny, především s ohledem na mezní úlohy v rámci EQUAL, jako jsou „empowerment“ a „gender mainstreaming“
- Ø Vytvoření popř. posílení efektivních a účinných poradenských struktur a struktur určených k propojení pro mládež s postižením k profesní integraci

Pracovní plán a dosažení cíle

K dosažení stanovených cílů popř. k vytvoření plánovaných produktů sestavilo transnacionální partnerství pracovní plán a zpracovalo katalog metod a aktivit.

Konkrétní způsob práce zahrnuje transnacionální setkání dvakrát až třikrát za rok, kterých se účastní všichni zúčastnění partneři. V rámci těchto setkání se diskutují vedle běžných organizačních záležitostí také dílčí výsledky a vyhodnocují dosavadní zkušenosti. Pevným bodem každého transnacionálního setkání je návštěva nějaké instituce, která pracuje s cílovou skupinou, aby tak byla poskytnuta příležitost seznámit se s metodami daných zemí všech ostatních partnerství zabývajících se přechodem škola – povolání. Celkem se konalo pět setkání: Tillburg (31.08.-03.09. 2002), Berlín (26.02.-02.03. 2003), Brno (04.09.-06.09. 2003), Vídeň (22.04.-24.04. 2004) a Hamburk (22.09.-24.09. 2004)., šesté a závěrečné setkání se plánuje do Vídně (18.05-20.5. 2005).

Setkání v Brně se konalo v rámci Mezinárodní konference u příležitosti Evropského roku osob s postižením. Tuto konferenci organizovali čeští partneři a konference oslovila široké odborné publikum z různých zemí.

K prezentaci navenek a k zajištění kontinuální výměny, jsou v pracovním plánu zakotveny společné publikace, společné webové stránky s adresami národních rozvojových partnerů a čtvrtletně vycházející informační leták (Newsletter).

K zajištění optimální a cíleně orientované práce za účasti operativních partnerů v jednotlivých zemích bylo zřízeno v rámci TSW celkem sedm transnacionálních tematických pracovních skupin, jejichž pracovní plány jsou odvozeny z cílů TSW a přispívají k jejich

dosažení. Každá z těchto pracovních skupin uspořádala vlastní akci na počátek činnosti. Společná setkání se konají podle potřeby. Dílčí výsledky se prezentují a diskutují v rámci transnacionálních setkáních.

7.2 Činnost tématických pracovních skupin TSW

V sedmi pracovních skupinách pracují řešitelé jednotlivých rozvojových partnerství (RP) na konkrétních (dílčích) výstupech zástupci TSW zúčastněných partnerů, kteří berou na sebe praktickou práci v jednotlivých zemích a partnerstvích popř. podporují společné cíle TSW.

- Pracovní skupina 1 *kurikulum (Curriculum)* sleduje existující podpůrné cesty na přechodu škola – povolání v zúčastněných zemích, zjišťuje, které tyto cesty jsou podporované kurikulem, popř. v čem spočívají důvody, že popřípadě žádná kurikula neexistují. Metodicky postupuje tato pracovní skupina na základě analýzy kurikulí. Vedle doporučení na úrovni TCA se usiluje o angažování národních politiků zúčastněných zemí (výstup CD ROM v němčině a češtině, resumé v angličtině a holandštině).
- Pracovní skupina 2/3 *vytváření sítě škola – povolání a kritérií kvality (Netzwerk Schule-Beruf a Qualitätskriterien)* velmi úzce spolupracují na základě možného využití synergie. Na základě zachycování best practice modelů mají zpracovat základy pro optimální vytvoření sítě (tzn. optimální propojení zúčastněných aktérů na přechodu škola – povolání). V pozadí se vyskytují aspekty jako sebeurčení, orientace na zákazníka – osobní rozpočet a práce na přelomu škola – povolání a její význam pro práci odborníků v této oblasti (výstup CD ROM v němčině resumé v angličtině a holandštině).
- Pracovní skupina 4 *senzibilizace podniků (Sensibilisierung der Unternehmen)* usiluje o produkty jak pomocí argumentace a příručkou pro podniky zohlednit jak potřeby osob s postižením, tak požadavky podniků. Dále se zpracovává návod (příručka) popř. best practice modely s ohledem na jednání při akcích senzibilizace.
- Pracovní skupina 5 *plánování osobní budoucnosti (Persönliche Zukunftsplanung)* se věnuje individuálním možnostem přechodu ze školy k povolání. Přitom se budou doprovázet a analyzovat stávající koncepty plánování osobní budoucnosti – jako např. již v Holandsku používaný koncept „*Individuellen Transitions Plans*“ (ITP) (individuální plán přechodu) – stejně jako se bude diskutovat o možných společných zájmech pro partnerství TSW.
- Pracovní plán skupiny 6 *asistence (Assistenz)* předpokládá vedle výměny všeobecných informací o možnostech prosazení osobní asistence také konkrétní práci na internetu – zprostředkování podporované asistence pro krátkodobou potřebu asistence a zpracování kurikula ke kvalifikaci příjemců asistence stejně jako asistentů a asistentek.
- Téma pracovní skupiny 7 *trvalost (Nachhaltigkeit)* zaujímá zvláštní postavení v rámci společenské iniciativy EQUAL. Příslušná pracovní skupina má proto za úkol

zpracovat konečné výstupy (produkty) transnacionálního partnerství a cílenými aktivitami podporovat jejich rozšíření i na období po skončení projektu.

Pracovní skupiny pracovaly zpočátku na meziproduktech (výstupech), které se v závislosti na rámcových podmínkách a zdrojích různě rozšířily. První prezentace dosažených výstupů na transnacionálním setkání v Brně ukázala, že vybrané metody kontinuální práce v pracovních skupinách představují koncept zaměřený na cíl a využití zdrojů, s jehož pomocí se dá dosáhnout co možná nejlepších výsledků. Od společné práce a plodné diskuse uvnitř transnacionálního partnerství „*Transition from School to Work*“ se dají očekávat konstruktivní vzájemné podněty stejně jako odpovídající výměna zkušeností. Závěrečná prezentace výsledků (produktů) se uskuteční ve Vídni ve dnech 18.5. – 20.5. 2005 na závěrečném setkání transnacionálních partnerů TSW.

7.3 Vstupní charakteristiky jednotlivých rozvojových partnerství (RP)

Transnacionální partner 1 – INTequal, Rakousko, Dolní Rakousko

Výchozí problematika

Při uskutečňování společensko-politické podpory integrace mladých osob s postižením do všech společenských oblastí se realizovala celá řada opatření. Jedná se o rozšíření počtu integrativních tříd v oblasti základního školství, úřad práce financuje projekty zabývající se poradenstvím na přechodu ze školy do povolání, sociální odbor spolkové země Dolní Rakousko poskytuje poradenství a rozhoduje především o přijetí do denních stacionářů. Všechna tato zařízení však nejsou propojena a zkoordinována. Neexistuje ústřední kontaktní osoba pro žáky od 7. ročníku. Postižení absolventi nejsou často bez přípravných a/nebo dodatečných opatření schopni nalézt pracovní místo na trhu práce nebo projít učením. Stále se mění očekávání podniků, která kladou na své zaměstnanců.

Pokud vycházíme z očekávání a schopností mladých postižených osob, absolventů škol se speciálními vzdělávacími potřebami stejně jako emocionálně a sociálně handicapovaných osob do věku 25 let a z vývoje na trhu práce, v pracovním světě i v sociálním společenství, dojdeme k závěru, že pokud chceme tyto mladé osoby trvale integrovat na volném trhu práce, je třeba je individuálně připravit, poskytnout jim kvalifikaci a doprovod.

Dosažení cíle vyžaduje nejen práci s postiženými lidmi, nýbrž je třeba zapojit iniciovat a zapojit chybějící struktury v závodech, v malých regionálních svazech na úrovni obcí a v neposlední řadě často také v rodině a blízkém sociálním prostředí. Vycházíme-li ze základního cíle profesní integrace, je hlavním cílem vytvořit integrativní společné soužití v regionu (integrační pól), ze kterého budou všichni profitovat.

Předložený design pro moduly akce 2 a 3 (Aktion 2, 3) vychází z myšlenky integrace. Přitom je třeba popsat existující zařízení a podpůrné možnosti, stejně jako poukázat na existující nedostatky. Podle potřeb je třeba dosáhnout rozšíření např. v nabídkách kvalifikace nebo v sociálním a regionálním kontextu a podporovat propojení všech těchto zařízení. V součinnosti s vědeckým doprovodem a ve spolupráci s odpovídajícími experty je v průběhu akce 2 třeba přepracovat nebo vyvinout odpovídající nástroje.

Všechny moduly projektu INTequal vyvíjejí vlastní inovační formy k integraci osob s postižením na přechodu škola a povolání. Příkladem mohou být nové, do budoucna orientované oblasti k profesnímu uplatnění. V rámci transnacionálního srovnání je pak třeba úspěšné inovační formy analyzovat a vyzkoušet, zda je lze použít i v dalších zemích.

Transnacionální partner 2 – Open doors, Německo, Berlín
Výchozí problematika

V rámci Evropské unie platí již několik let právo na volný výběr pracovního místa. Osobám s těžkým postižením však bývá toto právo v mnohých oblastech odíráno. Pro postižené osoby existují stejně jako dříve četné, často nepřekonatelné bariéry. Po celé Evropě je přístup k pracovním místům pro postižené osoby značně omezen již při možnostech osvojení základního vzdělávání.

U postižených dětí a mládeže představuje integrativní vzdělávání spíše výjimku, zpravidla se tito žáci vzdělávají ve speciálních školách a školských zařízeních. Zažitá závislost na institucionální pomoci je pak připravuje spíše na život a pracovní uplatnění ve speciálních zařízeních, než na schopnost integrovat se a uplatnit se na trhu práce.

Na přechodu mezi školou a povoláním vznikají nesmírné potíže, které se pak jako červená nit táhnou také v oblastech vzdělávání dospělých.

Dalším cíleným rozvojem ověřených a nových metod je třeba odbourat deficity v sektoru vzdělávání a profesního vzdělávání. To platí jak pro odstranění vnějších mobilních a komunikačních bariér, tak pro otevření nabídek všeobecného a profesního vzdělání a trhu práce, dále pro vývoj a ověření klíčových kvalifikací pro individuální plánování profesní cesty postižených osob a k tomu potřebné mobility a flexibility.

Stále ještě velmi rozšířená fixace na institucionální pomoc vedla v Německu a v některých dalších evropských státech k vybudování speciálních institucí, které, jak se v posledních letech zřetelně ukázalo, mají sotva co do činění s dynamickými požadavky všeobecného trhu práce a vzdělávání.

Aby se mohli handicapovaní jedinci sami pohybovat, orientovat a flexibilně působit v pracovním životě mimo vymezené speciální cesty, potřebují k tomu získat individuální prostředky, které budou sami řídit, včetně integračních nástrojů jako je *asistence* – a osvojit si schopnost tyto prostředky efektivně používat. Tuto způsobilost musí získat co nejdříve, aby mohla působit proti vnějším překážkám (zažití institucionální závislosti, péče, opatrování), a aby bylo možné prakticky vyzkoušet a realizovat nárok na *rovnost šancí a spoluúčast*.

Do potřebného tzv. *empowermentu* (posilovacího procesu) je důležité zahrnout referenční osoby (rodiče, učitele, asistenty, profesní poradce aj.) a jedince odpovědné za vytváření vnějších rámcových podmínek, aby se sami podíleli na změně perspektiv a rolí (od pečovatele k asistentovi – podporovateli), a tím aby aktivně přispěli k úspěchu, odpovídající přeměně a k dalšímu vývoji rámcových podmínek (deinstitucionalizace, flexibilita).

Open doors usiluje se svými národními partnery o cílevědomé působení na trh práce a na vzdělávací sektor, aby bylo možné úspěšně podpořit kvalifikaci postižených lidí. Zvláštní pozornost je přitom zaměřena na přechod mezi základním a dalším vzděláváním ve speciálních školách a školských zařízeních a mezi trhem práce.

Transnacionální partner 3 – Integrative Guidance for Handicapped People on the Jobmarket
– Česká republika, MU Brno
Výchozí problematika

Integrační trendy, které probíhají v našem školství od roku 1991, přesahují oblast resortu školství a zasahují do sféry zaměstnanosti, sociálních služeb, zdravotní péče včetně etiky společenského soužití a cíleně vedou k inkluzi, časné socializaci znevýhodněných osob a následně ke zvýšení tolerance společnosti k osobám z minoritních skupin.

Součástí přípravy budoucích integrativních (speciálních) pedagogů je příprava učitelů na vytváření podpory při řešení profesní orientace žáků primárních a sekundárních speciálních škol, odborná podpora žákům a jejich rodičům při volbě povolání a při přechodu žáků na střední školy. V poradenském systému však chybí erudovaní odborní pracovníci, kteří by se cíleně této problematice věnovali, zaměřili se na ni a řešili ji komplexně. Úplně chybí

odborný pracovník / kontaktní osoba, která by se zabývala problematikou absolventů jednotlivých speciálních středních škol a pomáhala jim řešit problematiku přechodu ze školy na trh práce.

Projekt má rovněž řešit propojení a uplatnění nových metod diagnostiky z oblasti zdravotnictví, např. zařazením ergodiagnostiky do poradenského systému. V součinnosti se sociálními službami a se zřetelem na zlepšení diagnostiky a následného uplatnění na trhu práce je třeba posílit integrovaný poradenský systém v oblasti školství cíleně připravenými odbornými pracovníky (kontaktními osobami, odbornými poradci) pro potřeby profesní orientace. Zčásti tuto problematiku již řeší navrhovaný zákon o ucelené rehabilitaci, který by měl být tímto projektem podpořen a částečně ověřen.

Hlavním cílem projektu je vytvoření efektivní, monitorovací skupiny podle principu partnerství. Tato skupina má dosáhnout propojení poradenských institucí (integrovaný poradenský systém) z oblasti školství, zdravotnictví a orgánů sociální péče. Jde při tom o podporu zaměstnanosti osob se zdravotním postižením na trhu práce. Výsledky projektu mají být zpřístupněny mezinárodnímu srovnání.

Realizace dílčích cílů:

1. Do školského poradenského systému bude začleněn odborný poradce, který se soustředí komplexně na profesní orientaci. Součástí jeho práce bude koordinace týmu odborných pracovníků. Má pomáhat žákům jak při prvních problémech, ke kterým dochází po nepříznivé volbě povolání, tak při změně školy. Má se stát také příslušným partnerem při řešení sociálních problémů žáka – studenta.
2. Vytvoření náplně práce nového poradce. Začlenění do struktur školského poradenského systému. Zpracování kompetencí tohoto nového poradenského pracovníka ve vztahu k ostatním organizacím, které se podílejí na profesní podpoře.
3. Nové metodické materiály pro pregraduální a postgraduální vzdělávání odborného poradce.
4. Podle modelů na vybraných speciálních školách se má prokázat, jak dalece může poradce ovlivnit správný výběr povolání u žáků speciálních škol. Na středních školách má řešit stávající problémy při nevhodné volbě oboru a pomáhat žákům při problémech.
5. Týmová práce při zřizování pracovišť pro ergodiagnostiku (v projektu realizováno jako model v Ústavu sociální péče Kociánka). Toto modelové pracoviště poskytne pak metodiku ergodiagnostiky i dalším zařízením.
6. Cílená spolupráce s úřadem práce, konzultace, podpora nových spolupracovníků v poradenském systému, pomoc při zpracování metodických materiálů a další vzdělávání poradců. Členové týmu z katedry speciální pedagogiky zpracují metodiku pro hodnocení výsledků projektu tak, aby je bylo možno srovnat s výsledky projektů zahraničních partnerů. Závěrečná zpráva pak má sloužit jako zpráva základní a současně také jako metodika pro rozšíření integrativního poradenského systému v České republice.

Transnacionální partner 4 – Keine Behinderungen trotz Behinderung – Německo, Hamburk *Výchozí problematika*

Rozvojové partnerství se zaměřuje na vytváření nosných struktur k propojování a na vytváření efektivních konceptů pro osoby s postižením, na jejich vyzkoušení a evaluaci. V neposlední řadě také na definování dnes deficitních mezníků ve smyslu individuálního úspěšného přechodu mezi školou a povoláním, které by obsahovalo praktická podpůrná opatření a ustanovení relevantních a přenosných kritérií kvality.

Nehledě na různé příkladné projekty a iniciativy zůstává postiženým osobám až dodnes přístup na trh práce zpravidla uzavřen. V Německu existují značně nerovné šance k profesní kvalifikaci a začlenění postižených osob. Také Evropská komise konstatovala ve svém prohlášení k roku 2003 - Evropskému roku osob s postižením, že pro postižené osoby existují omezení, která jim zabraňují k rovnoprávné účasti na každodenním životě.

Požaduje se národní, regionální a lokální odpovědnost za odstranění bariér. Cílené vedení ke světu práce a příprava na život ve společenství má svůj základní význam už ve školách. Příklady, stále však ještě ojedinělé, jsou některé projekty, které byly v minulých letech realizovány. Podle obecného a veřejného zjištění stále ještě chybí rozšíření a hlubší rozpracování nových forem. Kromě toho chybí k přímému vstupu do profesního života vzdělávání a práce spolehlivé rozhodující elementy, které by přispěly k přemostění dané propasti. Vzhledem k délce nezaměstnanosti mladých lidí s postižením po skončení školy se rozmanité bariéry zhoršují a často je nelze překonat po celý život.

K realizaci nových forem je proto zapotřebí rozmanitost partnerů, která je v tomto rozvojovém partnerství složena z pracovníků škol, integračních odborných služeb, zástupců zájmových skupin, podniků a politických institucí na spolkové i zemské úrovni.

Transnacionální partner 5 – Empowerment door Transitie, Holandsko

Výchozí problematika

Rozvojové partnerství je vytvořeno pro ty sektory, které jsou pro problematiku tělesně postižených mladých lidí relevantní: vzdělávání (VMT a Ministerstvo školství, kultury a vědy), zájmové skupiny (CG RAAD) a celá oblast sociálního zabezpečení a práva (LISV).

Pouze malý počet mladých tělesně postižených osob najde uplatnění na trhu práce. Navzdory nedostatku pracovníků na trhu práce získávají mladí postižení uplatnění většinou jen na chráněném pracovišti. Během několika posledních let byly podniknuty kroky vedoucí ke zlepšení stávající situace. Oblasti, ve které byly zaznamenány nedostatky, se týkají substantního měření a účinných metodologických postupů, které by stimulovaly trh práce k tomu, aby integroval tyto mladé lidi v rámci trhu práce. Problémem vyskytujících se jevů v celé sledované oblasti je řízení, jenž vyžaduje přímé zapojení samotných mladých osob s postižením.

Předmětem rozvojového partnerství je shrnutí pracovního programu a stručný popis aktivit, které jsou v současné době realizovány.

RP chce realizovat následující cíle:

- *Kvantitativně:* zdvojnásobit zapojení mladých lidí, kteří přichází ze středního školství, mezi výdělečně činné osoby ze současných 9% na minimálně 18%.
- *Kvalitativně:* organizovat, sledovat a měřit šedesát oblastí trhu práce, rozvíjet produkty a nástroje ke zlepšení přístupu k zaměstnání, aplikovat a implementovat uplatnění metodologie přechodu šesti zúčastněných škol, transfer a distribuce výsledků na ostatní školy, partnery TCA a ostatní.

Mladí lidé se budou muset naučit klást otázky nezávisle na druhých, dokázat přímý kontakt a přijímat vlastní rozhodnutí. Školy změny svoji organizaci od vybavení směrem k myšlení, od zastupování mladých lidí ke kontaktu s lidmi, od mluvení k naslouchání. Prostředí (zaměstnanci atd.) musí učit mladé lidi vidět své možnosti a ne svá omezení.

Mladí lidé determinují svá přání a svoji budoucnost a mohou optimálně využívat služeb, které jsou jim v rámci projektu poskytovány. Jejich přání jsou rovněž prezentována a interpretována prostřednictvím CG Raad. Navíc bude pokračovat komunikace s mladými lidmi (start, postup, hodnocení), mladí lidé a jejich přátelé si povedou deník, kde budou všechny rozhovory autenticky zaznamenány.

Pro školy je toto téma šancí k postupu od vybavení směrem k požadavku myšlení a akce, což je rovněž jedním z problémů, kterým se rozvojové partnerství zabývá jako možností implementace výsledků do hlavního vzdělávacího proudu.

Shrnutí představení jednotlivých partnerů jako společného přístupu a východisku pro transnacionální spolupráci

Na základě výše popsaných východisek v oblasti integrace postižené mládeže na trhu práce je přednostním zájmem všech zemí transnacionálního partnerství (TP):

- Podporovat integrační cesty - asistence při vstupu na trh práce
- Podpořit zlepšování managementu tohoto mezníku přechod škola-povolání (vývoj kvalitativních kritérií)
- Zpracovat popř. implantovat koncept „ability mainstreaming“ (zpracování společných strategií pro mladé lidi s postižením) se zřetelem na princip normalizace
- Přenosnost (*Best Practice Policy*) – výměna koncepčních základů k profesní integraci v zúčastněných institucích (pilotní projekty a moduly příslušných transnacionálních partnerů) a ověření přenosnosti konceptů popř. základních kamenů koncepce
- Transdisciplinární přístupy – podstatným obsahem při tom je např. formulace požadovaných kritérií pro další vzdělávání na místě přechodu škola – povolání stejně jako podpora transdisciplinární spolupráce
- Transfer zkušeností a informací vědeckého doprovodu (evaluace procesu) – transfer postupů a výsledků národního procesu evaluace má jako průřezové téma umožnit srovnání popř. pokud to má smysl, také harmonizaci mezi zúčastněnými zeměmi. Současně jsou procesy transnacionálního partnerství podrobeny hodnocení.

Společné cíle rozvojových partnerství v rámci transnacionální spolupráce

- **Úspěšné inovační formy** k profesní integraci postižených osob na přechodu škola – povolání se mají v transnacionálním srovnání vyzvednout a přezkoušet možnosti jejich přenosnosti v transnacionálním kontextu: určení relevantních kritérií úspěšnosti a mezinárodní výměna vzhledem k přezkoušení úspěšnosti kritérií týkajících se shod a rozdílů mezi zúčastněnými zeměmi.
- **Přenosnost a trvalost** získaných zkušeností i po dokončení projektu (*best practice policy*) – výměna koncepčních základů k profesní integraci v zúčastněných institucích (pilotní projekty a moduly příslušných transnacionálních partnerů) a přezkoušení přenosnosti konceptů popř. základních kamenů koncepcí
- **Rozvoj kvality** se zřetelem na seburčující život, k podpoře a dosažení profesní integrace – transnacionální spolupráce má být víc než pouhá výměna zkušeností, má spíše poskytovat prostor pro rozšíření horizontu profesionálů. O strategiích a způsobech řešení se má diskutovat i nad rámec vlastního pole působnosti a zlepšení managementu v oblasti škola - povolání
- **Koncept „ability mainstreaming“** – zpracování společných strategií pro mladé lidi s postižením) se zřetelem na princip normalizace
- **Změna perspektiv** v pregraduálním a postgraduálním vzdělávání, v sociální správě a v politice týkající se postižených (požadovaná kritéria pro další vzdělávání na přechodu škola – povolání; podpora transdisciplinární spolupráce)
- **Zapojením zájmů a znalostí osob s postižením a jejich rodinných příslušníků** - dojde k dalšímu vývoji podpůrných opatření podle celostního hlediska a k pokračování svěbytného života

Hodnota a výsledky

- **Vedoucí linie/orientační standardy** – dochází k transdisciplinárnímu, regionálnímu a sektorálnímu propojení a rozdílné profesní oblasti formulují společné otázky ve vztahu k oblasti jednání a pracují společně na strategiích (možnosti k transcendentnosti popř. „*změna perspektiv*“ různých působících profesních skupin a míst)
- **Vliv na politiku** – z aktivit konaných v rámci transnacionálního partnerství vyplývá možnost vlivu na integrační politická jednání zdola (postup bottom-up). V centru zájmu transnacionálního partnerství jsou především možnosti identifikace (srov. Evropa regionů – klíčové slovo: *Evropské perspektivy s regionálním propojením – Europäische Perspektive mit regionaler Verbindlichkeit*).
- **Nížkoprahové vstupní možnosti do světa práce a profesní kvalifikace** – trvale budou posilovány individuální kompetence k jednání postižené mládeže. Orientací na individuální potřeby mladistvých stejně jako na potřeby (regionálního) trhu práce popř. závodů přispívají aktivity a výsledky transnacionálního partnerství v neposlední řadě také k otevření cest ke kvalifikaci na konkrétní pracovní místa.
- **Ke zvýšení (růstu) pochopení pospolitosti a rozmanitosti** s ohledem k příslušnému socio-kulturnímu prostředí může dojít prostřednictvím výrazné orientace na obce a uznáním „expertství“ (znalostí) postižených osob a jejich rodinných příslušníků.
- **Efektivita a účinnost v transnacionalitě** přispívá ke zlepšení transnacionálního transferu zkušeností a forem popř. koncepcí.

Pracovní program a metody

- 1) **Individualizace integrativního doprovodu/opatření** – v oblasti osobní asistence (v Německu zahrnuje v určitém stupni také okruhy úkolů pracovní asistence, jak existuje v Rakousku) má dojít ke srovnávacímu výzkumu. Rozdílné formy doprovodné osobní pomoci (asistence) dovolují individuální koordinaci (sladění) podpůrných opatření podle požadavků a potřeb osob s postižením. Vyjdeme-li ze skutečnosti, že nabídka pracovní asistence v tradičním pojetí není pro osoby s mentálním a kombinovaným postižením k dispozici, popř. nemůže být využívána, je zapotřebí, aby v transnacionální spolupráci došlo ke transferu zkušeností a poznatků, jak by bylo možné modely individualizovaného doprovodu (asistence) přenést, zvláště pak na přechodu škola – povolání. Přitom je třeba brát ohled jak na rámcové sociální podmínky a politiku týkající se postižených (např. zákonné změny), tak na příslušné regionální struktury systému (Individuální profesní cesty (plánování kariéry) – clearing, integrativní doprovodné služby).
- 2) **Peer counseling** (poradenství postižených prostřednictvím postižených podle určité techniky poradenství vyvinuté na základě filozofie autonomie-život-hnutí). Peer counseling je podle výpovědi amerického hnutí nezávislý život (*Independent-Living-Bewegung*) vzhledem ke svému podpůrnému působení jedním z nejmocnějších nástrojů ucelené integrace postižených osob. V rámci konkrétní spolupráce by měly být kromě transferu zkušeností a poznatků (kompetence k jednání, empowerment, trvalost) zpracovány i vědecky podpořené poznatky o aktuálním stavu a požadované rámcové podmínky, vzdělání, kvalifikace a kvalitativní standardy pro úspěšnou implementaci *peer counseling* v příslušném regionálním kontextu (s ohledem a s cílem posílení kompetencí k jednání postižených popř. podpůrných systémů v privátní oblasti). Zkušenosti a kompetence partnerů umožňují práci na zajištění a rozvoji kvality ve smyslu zvýšení kompetencí k jednání osob s postižením už během povinné školní docházky popř. na přechodu škola/povolání.

- 3) **Vnitřní logika v integrační oblasti** (přechod škola – povolání): (klíčová slova: změna perspektiv, vytvoření sebevědomí, veřejná práce). Práce na vnitřním sladění systému má redukovat, popř. zamezit zlomům v integrativní oblasti. Nabídek integrativních opatření stále přibývá, vnitřní zlomy (poškození) však většinou zůstávají. V rámci transnacionální spolupráce se mají tato místa zlomu lokalizovat a vyhodnotit. Na základě zpracování transdisciplinárních a vícedimensionálních strategií (standardů) je třeba vyvinout přenosné koncepty, které mohou podpořit sladění všech integrativních opatření na přechodu škola/povolání (např. individuální integrační cesta).
- 4) **Evaluace** – doprovodná evaluace opatření partnerství je důležitou součástí transnacionální spolupráce. Srovnávací proces doprovázející pozorování analýzy a hodnocení dílčích výsledků v příslušných pilotních projektech/modulech jednotlivých transnacionálních partnerů na více úrovních: vědecký doprovod, otevřenost procesu.
- 5) **Best practice a rovnost šancí** – příklady (best practice) vytvořené na národní úrovni je třeba prověřit v transnacionálním kontextu. K tomu dochází podle principu přenosu - transferu, např. pozorováním a vyhodnocením systému prostředí v regionálním, lokálním a individuálním kontextu. Zde je třeba věnovat zvláštní pozornost tématu - komplex rovnosti šancí. To platí jak ve vztahu k specifickým otázkám týkající se problematiky pohlaví, tak se zřetelem na rovnoprávnou spoluúčasť postižených a zahraničních účastníků a účastnic na opatřeních rozvojového partnerství.
- 6) **Evropský rok postižených 2003** – důrazně je třeba v evropském roce postižených 2003 zviditelnit a zveřejnit evropské myšlenky, modely, struktury a inovační formy z transnacionálního partnerství. Plánuje se realizace mezinárodní konference na téma "*Transition from School to Work*" v Brně (Česká republika), kterou zorganizuje český partner v září 2003. Kromě toho se připravuje internetová stránka jako centrální medium k představení veřejnosti. K co nejširšímu rozšíření výsledků zde budou odkazy na vícenásobně využívané webové stránky.

Internetové adresy transnacionálních partnerů – TSW Transition from School to Work (přechod ze školy do práce)

Česká republika: www.ped.muni.cz/wsedu/mu/EQUAL/equal.cz.htm

Holandsko: www.vmtscholen.nl

Německo – Open doors: www.opwn-doors.info

Německo – KBTB: www.equal-jobstart.de

Rakousko – INTequal: www.intequal.at

TSW: www.tsw-equal.info

7.4 Analýza činnosti RP ČR se zřetelem na aktivity poradenského pracovníka

Projekt **Integrované poradenství pro osoby s postižením na trhu práce v kontextu národní a evropské spolupráce**, jehož nositelem je Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, katedra speciální pedagogiky, spočívá v prosazení podpůrných opatření pro integraci postižených osob na první (otevřený) trh práce. To se děje vývojem podmínek pro přístup na trh práce pro osoby, které mají těžkosti při integraci a reintegraci na trh práce. Strategická opatření vycházejí z dnešní situace handicapovaných osob na trhu práce v České republice. Jedná se především o skupinu absolventů ze speciálních základních a středních škol (školy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, srov. zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, školský zákon).

Hlavním cílem projektu je vytvoření efektivní monitorovací skupiny, která je zřízena na principu rozvojového partnerství, a která sleduje cíl propojit poradenské instituce z oblasti školství, zdravotnictví a ze sociální oblasti při prosazování profesního poradenství v účinný systém. Poradenský systém je základní podmínkou pro úspěšnou integraci / inkluzi handicapovaných osob ve společnosti. V České republice je třeba posílit předprofesní a profesní přípravu v poradenském systému cílenými pracovními metodami a formami. Všechna opatření a průběžná opatření v projektu vedou k cíli zlepšit podmínky pro přechod absolventů ze speciálních škol na trh práce a podpořit je na začátku jejich profesní dráhy.

Realizace projektu začala v listopadu 2002 po podpisu smlouvy s Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR. Ve spolupráci s rozvojovými partnery jsme vyvinuli v průběhu jednoho roku podmínky a podporu pro poradce (poradenské pracovníky), kteří poskytují žákům ve všech speciálních školách v městě Brně poradenství v oblasti přechodu ze školy do povolání. Úkolem poradce v jednotlivých školách je vytvořit podmínky pro individuální podporu každého žáka ve vztahu k výběru povolání a pro bezproblémový přechod na trh práce. Součástí této činnosti je spolupráce s úřady práce, zaměstnavateli, s rodiči žáků a jinými státními a nestátními institucemi. Pro zlepšení poradenských služeb byla zřízena dvě centra.

Tato centra koordinují, podporují a kontrolují problematiku, která se řeší na jednotlivých pracovištích se zřetelem na stupeň školy a věk žáků nebo studentů. Jednou za měsíc se setkávají poradci ze speciálních škol a poradenských center s projektovými partnery. Při těchto setkáních se řeší organizační i obsahové problémy, které vznikají v průběhu řešení projektu. Pro posílení kompetencí poradců se konalo tříměsíční doškolování v rámci dalšího vzdělávání, které organizovalo Centrum dalšího vzdělávání Masarykovy univerzity v Brně pod vedením PhDr. Jana Berana, Ph.D. Součástí podpory poradců je vydání publikací se speciálně pedagogickou problematikou s názvem „*Integrativní školní (speciální) pedagogika*“ a „*Otázky speciálně pedagogického poradenství*“, které jsou k dispozici i dalším poradenským pracovníkům (speciálně pedagogickým centrům) v České republice.

Pro zlepšení kvality v diagnostice pracovních schopností žáků a studentů speciálních škol bylo otevřeno v Ústavu sociální péče pro tělesně postiženou mládež v Brně (Kociánka) nově koncipované ergodiagnostické centrum. Tým odborníků, kteří zde poskytují klientům z celého regionu poradenské služby v oblasti ergodiagnostiky se skládá z psychologa, sociální pracovnice, lékaře a ergoterapeuta. Cílem ergodiagnostiky je určit poruchu funkcí, stanovit zachované funkční schopnosti, které umožňují kompenzaci poruch a stanovit předpoklady pro výcvik vhodného povolání. Kromě návrhu pro profesní začlenění určuje vyšetření míru samostatnosti v každodenním životě a nutnou pomoc ze strany okolí klienta. Základními metodami diagnostiky jsou v centru lékařské vstupní vyšetření, psychologické vyšetření a modelové činnosti. Závěrečné zprávy obsahují následující těžiště: společenské - návrhy na optimální výběr profese a obsah práce pro klienty; medicínské – obsahují specializovaná

vyšetření aktuálního zdravotního stavu s kvalifikovanou prognózou pro další vývoj z pohledu medicínského; psychologické – obsahují vyšetření osobnosti s cílem srovnání schopností s nabídkami pro profesní začlenění; pedagogické – navrhují metodiku profesní přípravy pro jednotlivá povolání se zřetelem na individualitu každého klienta; psychohygienické – vymezují komplexní péči jednotlivých klientů ve vztahu na odstranění překážek a traumatických momentů, které komplikují nebo mohli by narušit proces profesní rehabilitace. Centrum bylo vybaveno komplexním systémem dynamometrie PC SDT 2 pro kvalitativní ergodiagnostiku klientů.

V září 2003 jsme uspořádali se zahraničními rozvojovými partnery v rámci realizace projektu první konferenci s mezinárodní účastí na téma „*Osoby s postižením na trhu práce v kontextu národní a mezinárodní spolupráce*“. Cílem konference byla analýza fáze přechodu žáků na vyšší stupeň středních škol a následně přechod na trh práce v mezinárodním kontextu. Zohledněn byl jak zřetel na státní, tak nestátní organizace, které se podílejí na řešení problematiky společenského a profesního začlenění absolventů speciálních škol. V rámci šíření dobrých výstupů z projektu byla v prosinci 2003 uskutečněna regionální konference na téma „*Profesní příprava postižených a jejich uplatnění na trhu práce*“. Se svými zkušenostmi se s účastníky konference podělili i profesní poradci působící na speciálních školách v rámci projektu EQUAL. Mezinárodní konference na téma „*Profesní poradenství ve speciálně pedagogické teorii a praxi*“ proběhla na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v září 2004. Součástí konference byly doprovodné akce, které organizovali poradenští pracovníci z jednotlivých škol a kolegové, kteří pracují na jednotlivých aktivitách projektu Iniciativy EQUAL Akce 3.

Poradci působící na jednotlivých speciálních školách v Brně prošli od počátku svého působení nejednou problémovou situací, kterou museli řešit. Nejtěžší pro ně asi bylo na začátku jejich činnosti na školách získat důvěru pedagogických spolupracovníků a přesvědčit je o potřebnosti a důležitosti individuální podpory žáků v oblasti poradenství. Navazování kontaktu s žáky vybraných škol zvládali poradci velmi dobře. Kladli důraz na získání důvěry žáků ve svou osobu. Pro zlepšení postavení úlohy profesní problematiky na jednotlivých školách zpracovali poradci její základní okruhy a včlenili je do jednotlivých předmětů, které se na škole vyučují. Na některých školách je tato problematika řešena v odpoledních volnočasových aktivitách. Problematická se v profesním poradenství jeví skupina žáků a studentů s kombinovaným postižením. V minulosti byla tato skupina s těžšími stupni kombinovaného postižení vyčleňována i z povinného vzdělávání, proto nyní když jsou povinně vzdělávány všichni žáci se zdravotním postižením, nastávají v této skupině problémy jak orientovat profesní poradenství, když společnost nevytváří pracovní místa pro tuto skupinu absolventů speciálních škol. Chráněných dílen a pracovišť je velmi málo a nové formy jako je podporované zaměstnávání je velmi omezené k počtu osob s těžším zdravotním postižením, které by měli o tuto formu pomoci při zaměstnávání zájem.

Poradenští pracovníci při své práci se žáky preferovali exkurze na jednotlivé střední školy, kde se žáci měli možnost velmi podrobně seznámit s učebními a studijními programy. Velmi intenzívně probíhala spolupráce s Informačním a poradenským střediskem úřadu práce. Pro absolventy středních speciálních škol poradenští pracovníci vyhledávali zaměstnavatele, kteří vytváří podmínky pro zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Práce poradenských pracovníků na jednotlivých speciálních školách je velmi individuální, musí ve své poradenské činnosti zohledňovat mnoho kritérií, zejména druh a stupeň postižení jednotlivých žáků. Poradce musí s každým žákem pracovat samostatně a navázat s ním velmi úzký kontakt.

Pracovní náplň poradenských pracovníků je velmi různorodá od individuálních rozhovorů s jednotlivými žáky a jejich rodiči, přípravu vlastních aktivit cílených na profesní poradenství na škole, informační servis pro učitele, spolupráci s vedením školy a třídními učiteli, navázání kontaktů s úřady práce a dalšími státními i nestátními organizacemi,

zabývající se problematikou zřizování chráněných dílen a nových forem zaměstnávání. Velmi obtížné je získávání kontaktů se zaměstnavateli, kteří jsou ochotni zaměstnávat osoby se zdravotním postižením. Za velmi komplikované se jeví z pohledu všech poradenských pracovníků navázání spolupráce s rodiči žáků. Formy práce v této oblasti jsou členěny na skupinovou, individuální podporu a návštěvy poradenských pracovníků v rodině žáka.

Profesní poradenství pro speciální školy zastřešují dvě nově vzniklá poradenská centra, která pracují ve složení psycholog a speciální pedagog. Metodiky práce jsou dány standardizovanými psychologickými testy a speciálně pedagogickými metodami, které se používají při profesní diagnostice s ohledem na druh a stupeň postižení vyšetřovaného žáka, problematiku, která je žákem popsána, popřípadě přáním rodičů, kteří své dítě k vyšetření doprovází.

Pracovníci, kteří se podílí na řešení projektu, usilují o šíření výsledků a osvědčených praktik pomocí organizování konferencí a publikování článků v odborných periodikách a denním tisku pro širší odbornou a laickou veřejnost. Jsou to zejména úkoly, které se plní v rámci Iniciativy Akce 3 projektu EQUAL, která byla zahájena v dubnu 2004.

Projekt Iniciativy EQUAL - Akce 3 pod názvem „*Integrace/inkluzie integrovaného poradenství do systému služeb v České republice*“ se podílí se na plnění aktivit vyplývajících z problematiky zaměstnávání osob se sociálním znevýhodněním na trh práce. Zvolené aktivity projektu Iniciativy EQUAL - Akce 3 plynule navazují na Iniciativu EQUAL - Akce 2 v těchto aktivitách:

- opakující se cyklus dalšího vzdělávání poradenských pracovníků,
- prezentace a informování o řešení, metodách a dílčích výsledcích projektu několika formami,
- semináře a konference se zahraniční účastí našich partnerů na téma přechod škola/povolání,
- diskuse s rozvojovými partnery v České republice a na evropské úrovni,
- evaluace.

Na plnění úkolů, které byly v projektu naplánovány, spolupracují poradenští pracovníci z jednotlivých škol s dalšími subjekty, jako jsou média na regionální úrovni, pracovníci státní správy a politici. Informace o průběhu řešení projektu jsou zveřejňovány na internetových stránkách, které byly vytvořeny za účelem zvýšení informovanosti o řešených úkolech a poslání projektu. V rámci Iniciativy EQUAL – Akce 3 se vytvářely podmínky pro spolupráci s členy Národních tématických sítí. Součástí projektu je informovat, ovlivňovat a měnit politiku na trhu práce a zaměstnanosti.

Jedním ze **specifických cílů projektu** bylo zaměřit se zvolenými aktivitami na odbornou a laickou veřejnost, informovat o problematice přechodu škola/povolání a o možnostech rozšířeného poradenského systému pro volbu povolání.

První cílovou skupinu tvoří odborníci pracující v poradenských službách pro podporu zaměstnanosti v rámci školství, zdravotnictví a sociálních věcí. Působí na pracovištích zajišťující poradenské služby žákům a studentům speciálních škol (speciálně pedagogická centra). Pracují s klienty, kteří využívají jejich služby v oblasti předprofesní a profesní přípravy.

Druhou skupinu tvoří odborníci pracující v těchto resortech mimo poradenské služby, ale mohou nepřímo ovlivňovat pohled žáků, studentů, rodičů i laické veřejnosti na problematiku zaměstnanosti. Učitelé na všech stupních speciálních škol, školní a kliničtí psychologové, lékaři, sociální pracovníci, poradci pro volbu a změnu povolání (úřady práce), střední zdravotní personál. Účastní se zvolených aktivit projektu jako konference, semináře se zahraničními účastníky projektu či diskusního kulatého stolu.

Třetí skupinu tvoří specificky odborná veřejnost, která může přímo či nepřímo svým hodnocením a postojem ovlivňovat pohled na možnosti, výsledky, funkčnost poradenského systému pro profesní problematiku. Skupina, která může ovlivňovat řešení posílení poradenského systému o profesní problematiku. Tato skupina je tvořena vysokoškolskými učiteli, žurnalisty, sociology, pracovníky médií. V rámci projektu se účastnili konference, diskusí o odborných článcích v rámci odborných časopisů a médií. Obě tyto skupiny (druhá, třetí) ovlivňují velmi výrazně pohled na problematiku profesního poradenství a mohou svými názory posílit její postavení ve stávajícím poradenském systému. Ovlivnění těchto skupin aktivitami projektu je velmi důležité z důvodu široké působnosti těchto odborníků napříč systémy služeb (zdravotnictví, školství, sociální oblast).

Čtvrtá skupina je tvořena z regionálních a ústředních pracovníků státní správy a samosprávy. Skupina pracovníků státní správy a samosprávy má kompetence v oblasti návrhů a tvorby legislativních norem, možnosti politických rozhodování. Je nejdůležitější skupinou pro zajištění podpory výsledků projektu v oblasti úpravy legislativní normy a posílení poradenského systému o poradce se zaměřením na profesní problematiku.

Pátou skupinu tvoří laická veřejnost, která by měla být informována o možnostech profesního poradenství. Měla by být seznámena s řešením svých vlastních problémů týkající se zejména jejich dětí, a i jejich kariérního celoživotního profilování. Je skupinou nejpočetnější a nejméně informovanou o problematice profesního poradenství. Úkolem je působit na nejširší vrstvy obyvatelstva a implantovat základní informace o daném o řešené problematice.

Zpětnou vazbu od jednotlivých cílových skupin, které jsou v projektu zařazeny, získávají řešitelé projektu pomocí cílených šetření. Byla již zpracována anketa, která byla určena pro všechny žáky speciálních škol, kteří se účastní projektu. Další část připravovaného dotazníkového šetření je zaměřena na vedoucí pracovníky škol a rodiče žáků a studentů. Výsledky všech šetření budou publikovány v závěrečné zprávě projektu s dalšími splněnými výstupy, které jak doufají řešitelé projektu a jejich spolupracovníci ovlivní celkový pohled na problematiku profesního poradenství na školách pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (dříve speciálních školách) dle znění nového školského zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a příslušných vyhlášek (2005).

Literatura

BARAN, P. *Potřebují nás*. Soubor uměleckých fotografií v rámci projektu EQUAL integrované poradenství pro znevýhodněné osoby na trhu práce v kontextu národní a evropské spolupráce. Brno: 2004.

BARTOŇOVÁ, M., PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Integrace handicapovaných na trhu práce v mezinárodní dimenzi*. Brno: MSD, 2005, v tisku.

EQUAL – *Potírání diskriminace a nerovností na trhu práce*. Evropská iniciativa EQUAL v České republice. Praha: Národní vzdělávací fond, 2002, 16 s.

EQUAL – *Tackling discrimination and inequalities in the labour market*. Community Initiative EQUAL in the Czech Republic. Praha: Národní vzdělávací fond, 2002, 16 s.

PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením*. Praha: 2004. IPPP ČR, 77 s. ISBN 80-86856-01-1.

PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Znevýhodněné osoby na trhu práce v kontextu národní a evropské spolupráce*. Sborník z mezinárodní konference pořádané k Evropskému roku zdravotně postižených osob. Brno: Paido, 2003, 79 s. ISBN 80-7315-048-4.

PIPEKOVA, J., VÍTKOVÁ, M. (Hrsg.) *Benachteiligte Personen am Arbeitsmarkt im Kontext der nationalen und europäischen Zusammenarbeit*. Sammelband aus der nationalen

Konferenz veranstaltet zum Europäischen Jahr mit menschen mit Behinderungen. Brno: Paido, 2003, 79 s. ISBN 80-7315-049-2.

VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Integrativní školní (speciální) pedagogika. Základy, teorie, praxe*. Brno: MSD, 2003, 248 s. ISBN 80-86633-07-1.

VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Integrativní školní (speciální) pedagogika. Základy, teorie, praxe*. Brno: MSD, 2004, 248 s. 2. vydání.

VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Integrativní speciální pedagogika. Integrace školní a sociální*. Brno: Paido, 2004. 2. rozšířené a přepracované vydání. 463 s. ISBN 80-7315-071-9.

VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Otázky speciálně pedagogického poradenství. Teorie, základy, praxe*. Brno: MSD, 2003, 264 s. ISBN 80-86633-08-X.

VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Otázky speciálně pedagogického poradenství. Teorie, základy, praxe*. Brno: MSD, 2004, 264 s. 2. vydání

www.ped.muni.cz/wsedu/mu/EQUAL/equal.cz.htm

7.5 Hledání možností komparace přístupů k řešení přechodu škola – povolání v RP

Transnacionální partner 1. INTequal, Rakousko, Dolní Rakousko

Rozvojové partnerství *INTequal*⁴ nabízí ve spolkové zemi Dolní Rakousko (NÖ) vytvoření sítě a zřízení nových profesních integrativních opatření pro mládež s postižením na přechodu mezi školou a povoláním. Východiskem pro založení rozvojového partnerství byla iniciativa Spolkového úřadu pro sociální věci a pro záležitosti postižených v Dolním Rakousku (Bundesamt für Soziales und Behindertenwesen NÖ⁵), která otevřela mládeži ve věku 15-25 let na přechodu škola – povolání nové **podpůrné možnosti**. Cílem rozvojového partnerství⁶, které následně vzniklo, je zlepšení do té doby nedostatečné nabídky zvláště pro mládež s těžkým (kognitivním) postižením pro přípravná opatření k získání pracovního místa na trhu nebo v učebním oboru a prodloužení vzdělání a kvalifikace, aby měl jedinec dostatek času se rozvíjet. Zásadním prvkem pro vytvoření modulu je princip sebeurčení v životě a plné společenské účasti ve všech oblastech života a životních fázích.

Nabídka rozvojového partnerství se v podstatě soustředila na dva regiony ve spolkové zemi Dolního Rakouska, ve které se usiluje o dosažení kvalitativního prohloubení a propojení nabídek ke kvalifikaci, rozšíření kvalifikace, práce obcí a poskytování informací.

⁴ Podporováno Spolkovým úřadem (BASB NÖ) v rámci ofenzivy pro zaměstnávání, Evropským sociálním fondem a zemí Dolní Rakousko. (www.intequal.at)

⁵ Spolkové úřady, které jsou odpovědné za správu tzv. fondů k vyrovnávání, které se zaměřují na podporu projektů k poradenství, kvalifikaci a zaměstnávání osob s postižením, posuzují stupně snížení způsobilosti, jsou odpovědné za ochranu před výpovědí ve prospěch postižených stejně jako za správu pěti zákonů o zabezpečení obětí a.d.

⁶ V tomto partnerství figuruje Spolkový sociální úřad spolkové země Dolní Rakousko jako partner odpovědný za financování a obsah, pracovní a hospodářská komora jako sociální partner stejně jako úřad práce, zemská školní rada Dolního Rakouska a speciálně pedagogické centrum Korneuburg jako kooptující partner, kteří podporují poradenskou činnost rozvojového partnerství. Prosazením modulu na operativní úrovni se zabývají různé organizace: Behindertenhilfe Korneuburg, biv integrativ, Caritas Wien, Ibis acam, Integration Niederösterreich, Integrativer Freizeitklub Korneuburg, Lebenshilfe NÖ, Sozialökonomische Forschungsstelle, Verein „Arbeitgeber & Arbeitnehmer“.

Kvalifikační opatření

V regionu projektu INTequal byly vyzkoušeny různé organizační formy profesní kvalifikace pro mládež s těžkým (vývojovým) postižením.

V regionu **Baden** dochází ke kvalifikaci mládeže ze spolku Lebenshilfe NÖ pro oblast gastronomie. Vedle teoretického a praktického vyučování absolvují mladí lidé výuku v oblastech *sociální kompetence* a práce na počítači. Aby bylo mládeži umožněno získat praktické zkušenosti, je v provozu⁷ kavárna v divadle – „**Theater am Steg**“ – zde obsluhují tito mladí lidé a jejich instruktoři. Teoretické vzdělání se provádí v kooperaci s běžnou školou pro cestovní ruch, jejíž žáci rovněž mohou vykonat praxi v divadelní kavárně. V tomto dílčím projektu může získat kvalifikace šest až dvanáct účastníků, kvalifikace trvá – podle potřeby – dva až tři roky. Ke zprostředkování na regulérní trh práce dochází ve spolupráci s regionálními integrativními odbornými službami.

V regionu **Korneuburg** dochází v projektu „**Triangel**“ (Behindertenhilfe Korneuburg) ke kvalifikaci až deseti mladých lidí k (pomocným) kancelářským činnostem. Těžiště přípravy spočívá v získání schopností a dovedností k osvojení typických pomocných kancelářských činností. Výcvik se uskutečňuje v interním kancelářském provozu (dílna) a po jedenácti měsících interního zaškolení jsou žádoucí provozní praktika ve veřejných institucích, školách a partnerských závodech s odborným doprovodem. Vstup na trh práce se má realizovat přes firemní praktika s podporou a zprostředkováním přes integrativní odborné služby pro osoby s postižením v učení. Na podzim 2003 se rozjelo už druhé kolo tohoto vzdělání.

Další forma kvalifikace podle modelu skupinové integrace (šest mladých lidí) se koná v zahradnictví v okrese **Mistelbach** – projekt „**Bequa**“. Majitel a spolupracovník projektu (Caritas Wien) převzali praktickou a teoretickou přípravu kvalifikovaných pomocných pracovníků v oblasti zahradnictví. Vzdělání probíhá podle učebního plánu pro zahradníky a trvá dva roky (existuje možnost učení regulérně ukončit). V posledních třech měsících se zvětšuje možnost investovat čas do hledání pracovního místa. Zprostředkování se může konat již dříve, pokud mladí lidé už svými schopnostmi dosáhli odpovídající kompetence.

Dodatečná kvalifikační opatření

Výcvik pro kancelářské práce a pro oblast gastronomie spolupracují s dalšími dvěma dílčími projekty (moduly) „**Connect Baden**“ popř. „**Connect Korneuburg**“ (Ibis acam). Vedle týdenního vyučování práce na počítači pro účastníky gastronomického vzdělání „*Theater am Steg*“ se nabízejí v Badenu půlroční učební kurzy (kancelář popř. Call-Center) nebo roční příprava na vstup na trh práce (trénink sociálních a emocionálních kompetencí, trénink v podávání žádostí o místo, trénink mobility, práce na počítači). V těchto přechodných učebních kurzech existuje možnost doprovodu při praxi popř. na začátku pracovního poměru pracovním instruktorem (job coaches).

V Korneuburgu nabízí institut přípravu na trh práce a trénink práce na počítači pro účastníky oboru pro kancelářskou práci „*Triangel*“ jako i pro další mladé lidi z clearing⁸. V rámci různých školských zařízení existuje také trénink mobility.

Ve smyslu konceptu „*nejprve nalézt pracovní místo, pak získat kvalifikaci*“ – projekt „**Plaqua**“ probíhá v rámci INTequalu ve všech oblastech regionech Weinviertel pracovní trénink doprovázený pracovním doprovodem (job coaches) (zajišťuje Caritas Wien). V úzké kooperaci s jinými integrativními doprovodnými službami existuje nyní v této části Dolního Rakouska možnost, nechat se při zaškolení (zácviku) popř. při získávání kvalifikace

⁷ Kavárna je otevřená 4x týdně od 16:00-20:00, při akcích o víkendech déle.

⁸ Clearingová místa jsou v Dolním Rakousku plošně rozmístěna a mají za úkol doprovázet mládež s postižením na přechodu škola / povolání (profesní orientace, kariérové plánování, doprovodná praktika firem atd.).

doprovázet na pracovním místě odbornými pracovníky. Tento doprovod může trvat až šest měsíců. V přípravné fázi navrhuje job coach kurikulum a provede zaškolení (zácvik).

Dodatečná opatření v obci

Ve smyslu vytvoření sítě a vybudování nových doplňkových popř. podpůrných integrativních opatření se ve všech oblastech projektu rozvíjí práce s rodiči a asistence pro volný čas (Integration: NÖ). Cílovou skupinou jsou rodiny s postiženými mladistvými, kteří se nacházejí na přechodu škola – povolání. K cílové skupině patří však také ty osoby, které pracují s mládeží: clearing, pracovní asistenti a asistentky, pracovníci v zařízeních, vedoucí podniků, pracovníci AMS (úřadů práce) atd. V oblasti **práce s rodiči** se zaměřuje především ta témata, která úzce souvisí s procesem řešení problémů ve věku mladistvých: škola/povolání, puberta, rozdílné perspektivy pečovatelů, volnočasové možnosti, sociální kontakty, integrace do společnosti. Tato témata se probírají při večerech s rodiči, které se v každém okrese konají dvakrát ročně a na každé jednotlivé téma jsou také zváni experti. K těm tématům, které se jeví rodičům jako zvláště významné, se pořádají jednou ročně v každém okrese informační dny pro všechny, kterých se to týká (tedy i pečovatelé, veřejná místa atd.). Navíc existuje možnost využít bezplatné psychologické poradenství určené pro rodiče, pro postiženou mládež, ale také pro sourozence handicapovaného žáka.

V modulu **asistence pro volný čas** se s pomocí asistentů pro volný čas usiluje (zpočátku bezplatně) o podporu procesu uvolnění a podporou sociální integrace mládeže při sebeurčujícím vytváření volného času pro mládež. Při tom se může jednat o doprovod při sportovních aktivitách, stejně jako na úřadech nebo při vzdělávání. Mládež se má mezi sebou o aktivitách dohodnout a usilovat o určité volnočasové aktivity v regionu, k čemuž lze získat i podporu různých svazů nebo dobrovolných organizací.

Dalším modulem v řadě opatření určených k vytváření trvalé integrace je modul „**Forum Leitfaden**“ (Integrativer Freizeitklub Korneuburg), který najdeme ve Weinviertel v okrese Korneuburg. Působí zde skupina expertů a měsíčně se zde pořádají tzv. kulaté stoly. Společně s experty ze sociálních zařízení poskytujících služby, s podporou projektů stejně jako ve spolupráci s postiženými se vyvinula myšlenka, jak by se dala získat veřejnost, stejně jako hospodářství a politika pro podporu integraci lidí s postižením. Třikrát do roka se konají tyto kulaté (diskusní) stoly na různá témata s rozšířeným okruhem pozvaných (osoby z oblastí hospodářství, politiky, z veřejného života, ze sociálních zařízení poskytujících služby).

Ve smyslu veřejné práce a práce obcí byla v dalším modulu (biv-integrativ) vytvořena **brožura s nabídkami** a nutnými informacemi na téma „*Přechod škola/povolání*“ k integraci osob s postižením.

Pro vědecký doprovod rozvojového partnerství INTequal (provádí Sozialökonomische Forschungsstelle) jsou zajímavé zvláště různé formy kvalifikace a význam místních opatření pro sociální a profesní integraci. Na začátku činnosti rozvojového partnerství stála v popředí především otázka doprovodu projektu (struktura projektu, monitorování, zajištění kvality, dokumentace), obsahová diskuse a koordinace s ohledem na programové cíle EQUAL. V této souvislosti má zvláště význam pracovní skupina vedoucích modulů a vědeckého doprovodu k zahájení a ukončení výzkumného šetření. Na jedné straně se diskutovalo o obsahu různých cílových rovin, na druhé straně došlo k pokusu o spojení těchto cílových rovin⁹ do vstupního a závěrečného výzkumného šetření pro různé cílové skupiny modulu. Hlavní pozornost spočívá v zapojení účastníků (mládeže/rodičů) stejně jako v podmínkách popř. ve změnách, ke kterým v obcích došlo. Další část práce vědeckého doprovodu se vztahuje na podporu při vytváření vzdělávacího kurikula a zpráv o modulech. Usiluje se o sjednocení (standardizaci),

⁹ Hodnocení je pomocí různých instrumentů vývoj popř. pokroky na politické cíle ve vztahu k trhu práce (Instrument MELBA), sociálně politické cíle, postoje (např. gender); integrace, empowerment, administrativní (výdaje-příjmy). Kvalifikace bude chápána i nadále v tomto smyslu ve vztahu na osobní vývoj a vzdělání.

která obsahuje také po ukončení činnosti tohoto rozvojového partnerství předání výsledků na další vzdělávání v jiných regionech. Nyní po více než dvouleté činnosti jsou analyzovány silné a slabé stránky činnosti na modulech a rozvojového partnerství (včetně rámcových podmínek, regionálních podmínek, analýzy trhu práce), konala se moderovaná panelová diskuse s koordinátory modulů a uskutečnilo se kolo rozhovorů i s partnery, kteří se aktivně na modulech ani činnosti v rozvojovém partnerství neúčastní. Výsledky se vrací jako feedback zpátky do rozvojového partnerství, aby se podpořila úspěšná práce na modulech a v rozvojového partnerství.

Vytvoření národní sítě

V souladu s programem Equal dochází v Rakousku k vytváření národní sítě s tematicky podobným rozvojovým partnerstvím ve dvou dalších rakouských spolkových zemích. Práce se prováděla v národních pracovních skupinách *částečná kvalifikace v učebním oboru, jiné kvalifikační modely, asistent pro volný čas, práce s rodiči, práce s daty*. V těchto tematických kruzích se zvláště usiluje o koordinaci ve směru kritérií kvality. Samo vytvoření sítě se spolkovými zeměmi se dá považovat za podstatnou nadhodnotu ve vztahu k transferu informací.

Možnosti podpory a doprovodu zvláště u mladých lidí s postižením v Rakousku

Clearing

V rámci tzv. „*Behindertenmilliarde*“ – Iniciativy rakouské spolkové vlády k zaměstnanosti, ze které jsou financovány četné podpůrné nabídky pro postižené jedince – byly vytvořeny různé možnosti podpory pro mladé lidi s postižením. Clearing je jednou z nich.

Clearing je službou, která má za cíl: naznačit postiženým mladým lidem jejich perspektivy vzhledem k jejich budoucímu profesnímu životu a připravit rozhodující podklady pro další reálné kroky, které by mířili k jejich integraci do pracovního života. Pracovníci clearingů naváží přes školu kontakt s mladými lidmi v posledním příp. v předposledním školním roce, tedy před ukončením návštěvy škol. Jejich úkolem je určit předpoklady, sklony a schopnosti mladého člověka s postižením a poskytnout pomoc ve formě informací, poradenství, péče a doprovodu. Provádí se analýza silných a slabých stránek a zjišťuje se, jestli tento mladý člověk nepotřebuje nejdříve dohnat určité nedostatky ze školy. Poté se vytváří vývojový plán.

Důležité jsou kontakty ke všem osobám, které dotyčného mladého člověka znají a jsou pro tento proces důležité (rodiče, učitelé, pečovatelé a další¹⁰). Dále se navazují kontakty s různými relevantními institucemi, úřady a zařízeními (úřad práce, úřady mládeže, sociální úřady, magistráty, školy, zařízení s nabídkami pro mládež s postižením apod.), které jsou pro další integraci nezbytné.

Clearing se pokouší domluvit pro mladistvé různá poznávací praktika, aby si mohli vyzkoušet pracovní situaci ve „*skutečném životě*“ a nahlédli tak krátce do světa práce. Na závěr se všechny výsledky tohoto procesu shrnou a vytvoří se individuální plán kariéry, ze kterého vyplývají další kroky.

Clearing mohou využívat všichni mladí lidé s postižením příp. speciálně vzdělávacími potřebami mezi 13. a dokončeným 24. rokem, kteří musí při začleňování do pracovního života počítat s určitými těžkostmi či obtížemi.

---

¹⁰ Za účelem lepšího přehledu a čitelnosti jsou v textu použita pouze mužská označení, samozřejmě to zahrnuje i ženskou populaci

Clearing byl v roce 2001 zřízen v několika rakouských spolkových zemích jako doplňující opatření ke strukturám, které již existovaly. Mezitím se toto opatření rozšířilo v různých formách do celého Rakouska, kde jeho realizaci zajišťují různé organizace (Charita, Lebenshilfe, Behindertenhilfe, Pro mente apod.).

Pracovní asistence

Pracovní asistence je nástrojem aktivní politiky pracovního trhu a svou prací je pověřena Spolkovým sociálním úřadem (BSB). Má dva hlavní cíle: získání a udržení pracovních míst pro postižené jedince.

„Pracovní asistenti poskytují pomoc a poradenství nejen postiženým jedincům samotným, ale jsou svými odbornými vědomostmi k dispozici i zaměstnavatelům a mají pomáhat odbourávat veškeré předsudky zaměstnavatelů, obzvláště vzhledem k postiženým lidem“ (srov. Ernst/Haller 2000, s.73).

Pracovní asistenti podporují postiženého člověka při hledání vhodného pracovního místa, předtím ale také při osvojování dovedností příp. při ujasňování vlastních potřeb. Mají a vyhledávají kontakty k zaměstnavatelům, pokoušejí se oslovit veřejnost a podpořit spolupráci. Pomáhají při vyjasňování všech problémů, které by mohly vést k (předčasnému) ukončení pracovního poměru. K poradenské činnosti patří také objasňování finanční pomoci a individuálních situací. Tato druhá oblast, práce se zaměstnavateli, zabírá velkou část práce pracovních asistentů. Asistenti se věnují nejen zaměstnavatelům, se kterými byly kontakt a spolupráce již navázány (zde jde především o poskytování potřebných informací a pomoc při nejasnostech či krizových situacích), nýbrž velké úsilí investují do navazování nových kontaktů. Oslovují zaměstnavatele, informují je o možnostech, které existují, hovoří i o úskalích, ke kterým může dojít a o možnostech, jak je překonat, snaží se zaměstnavatelům naznačit, že zaměstnávání jedinců s postižením s sebou nepřináší jen těžkosti a rizika. Snaží se odbourat jejich obavy, které z velké části vznikají z nedostatečné informovanosti.

V průběhu doby se ukázalo, že pracovní asistence vyžaduje schopnosti a dovednosti v mnoha oblastech. Týmy musí mít tedy široký přehled v oblasti psychologie, sociální práce a sociálního pojištění, práce na veřejnosti, v oblasti pracovního trhu a práva, v provozu podniku atd.

Job coaching

Job coaching patří k opatřením, která mají podpořit jedince s postižením při integraci do zaměstnání. Zkušenosti ukázaly, že ke zprostředkování na pracovní místo často nedojde z důvodu, že je nového pracovníka (v tomto případě člověka s postižením) nejdříve potřeba zaškolit, ten se musí zapracovat a někdy je potřeba i úprava pracovního prostředí. Pracovní asistenti tuto činnost pokrýt nemohou, a proto zde nastupuje job coaching.

Pojem job coaching označuje všechna opatření, která slouží k zapracování popř. k zaškolení zaměstnance přímo na pracovišti. Tato podpora přichází tedy po škole v době, kdy již existuje pracovní dohoda s firmou či podnikem. Pracovníci této služby, tzv. „job coaches“ mohou doprovázet i při praxích. Je možné je tedy brát jako doplněk pracovní asistence.

Úkolem „job coachů“ je objasnit s vedením firmy konkrétní činnosti nového pracovníka a toho pak přímo na pracovišti zaškolit. Pracovní úkony se nacvičují krok za krokem, aby mohly být poté vykonávány k plné spokojenosti vedení. Intenzita doprovodu závisí na přání zaměstnance a zaměstnavatele a na stupni postižení. Výhodou pro podnik: nemusí na zaškolování nových pracovníků uvolňovat další pracovníky – tento úkol převezme „job coach“. Vzhledem k tomu, že není předem stanoveno, ve které oblasti bude podpora job coachů potřeba, je od nich vyžadována určitá flexibilita.

Úkoly „*job coachů*“ lze rozdělit do tří skupin:

- **Pracovně-technická opatření ke kvalifikaci**
Úkoly k zaškolování a zapracování
Pomoc při pracovních příkazech
Trénování pracovních kroků
Zlepšení rámcových podmínek
- **Sociální integrace**
Poradenství vzhledem k sociálním kompetencím zaměstnance
Podpora při jednání s kolegy nebo zaměstnavatelem
- **Poradenství v krizových situacích** – „*job coach*“ podporuje i při snaze o udržení pracovního místa. Kvůli změnám ve strukturách nebo z jiných důvodů ztrácí pracovníci často svou zažitou rutinu, což vede k tomu, že jim pak hrozí ztráta jejich práce. Přitom často potřebují pouze malou podporu, aby mohli opět podávat obvyklé výkony.

Ve spolkové zemi Dolní Rakousko byla tato možnost podpory zavedena v roce 2002 v rámci projektu INTequal, který je zaměřen na podporu mladých lidí s postižením v Dolním Rakousku. Job coaches působili v okresech Korneuburg, Mistelbach, Gänserndorf a Hollabrunn. V rámci hodnocení této nabídky byla provedena telefonická interview se zaměstnavateli, kteří zaměstnali mladého člověka s postižením či mu umožnili praxi a přitom využili služeb job coachů. Celkem bylo provedeno 13 telefonických rozhovorů, ve kterých šlo o práci tří job coachů, kteří v té době podporovali 16 mladých lidí s postižením. Nyní krátce představím pouze nejdůležitější výsledky či výroky z tohoto šetření, které vypovídají o úspěšnosti tohoto druhu podpory.

Důvody pro zaměstnání člověka s postižením byly především osobní zkušenosti (postižený člověk v rodině, zkušenosti z dřívějšího zaměstnání člověka s postižením, dobré zkušenosti z praxe) či snaha o to, dát těmto lidem šanci („...*všichni lidé si zaslouží dostat šanci...*“). Dvě firmy dokonce odpověděly, že v podstatě žádné nové pracovníky nepotřebovali, ale že chtěli dotyčnému postiženému dát šanci. Více než čtvrtina zaměstnavatelů přiznala, že důvodem byla kromě jiného i podpora (finanční), kterou závod při zaměstnání postiženého člověka dostává.

Zaměstnaly by dotázané firmy postiženého člověka i bez doprovodu job coache? Tato otázka byla důležitá jak pro zhodnocení smysluplnosti této služby, tak – a to především – při rozhodování, zda v této nabídce pokračovat. Někteří zaměstnavatelé by byli ochotni, zaměstnat člověka s postižením, přesto zdůrazňují, že je v každém případě výhodou, když se jim dostane i podpory job coachů. Určitá část dotázaných je toho názoru, že záleží i na druhu postižení. Někteří lidé by svou práci zvládli i bez podpory, u některých by to byl problém a v některých závodech by to nebylo vůbec možné. Víc jak třetina se shodla na tom, že by v jejich závodech bez podpory job coache člověka s postižením zaměstnat nemohli.

Všichni zaměstnavatelé byli s nabídkou velmi spokojeni a považují ji za výbornou podporu a pomoc jak pro postiženého člověka tak i pro zaměstnavatele. Job coachové jsou však v případě potřeby k dispozici i dalším pracovníkům závodu, obzvláště na začátku, kdy je potřeba je připravit na novou situaci (nový kolega s postižením). Velmi důležitý je i přístup job coachů, zaměstnavatelé obdivovali jejich trpělivost a nasazení a vážili si jejich příkladného přístupu k postiženým lidem a ochoty pomoci a podpořit i tam, kde nejde přímo o pracovní záležitost.

Závěrem lze říci, že tato nabídka splnila svůj účel. Zaměstnavatelé byli spokojeni, ještě důležitější je pak začlenění do pracovního procesu. Sedm mladých lidí získalo v průběhu projektu pracovní místo ve firmě, ve které se kvalifikovali, u tří jedinců došlo díky intenzivnímu přístupu k udržení ohroženého pracovního místa

Po úspěšném zhodnocení tohoto projektu bylo zdůrazněn význam tohoto druhu podpory v daném regionu a proto se Spolkový sociální úřad Dolního Rakouska rozhodl, že bude tuto službu nadále podporovat.

Závěr

V oblasti pracovní rehabilitace či integrace do pracovního života se v Rakousku obzvláště v posledních letech mnohé udělalo. Každý rok probíhá řada projektů, které se snaží podpořit jedince s postiženími na přechodu mezi školou a povoláním, ale i v jiných životních údobích. Bylo by potřeba, aby byly tyto snahy podporovány dlouhodobě a aby nezůstaly více či méně úspěšnými projekty, nýbrž aby „žily dál“ i po ukončení projektu.

K tomu je ale potřeba, aby byly služby, kterým zde byly představeny, ale i všechny ostatní byly k dispozici všem, aby pokrývaly celé území a nebyly umístěny pouze ve velkých centrech. Nedostatečná je však informovanost zaměstnavatelů, ale i postižených jedinců a jejich rodin o možnostech podpory. Zvláště důležitá je tedy spolupráce mezi institucemi, postiženými, rodiči, školou ale i hospodářstvím atd.

Na prvním místě musí být především snaha najít regulérní pracovní místo. Přiměřené zaplacení tzn. adekvátní mzda za vykonanou práci, pojištění, placená dovolená by měly být samozřejmostí. Všem lidem by mělo být umožněno navazovat sociální kontakty, účastnit se společných sociálních akcí, rozvíjet se. Člověk je tvor společenský, nikdo by tedy neměl být ať už z jakéhokoliv důvodu vyčleňován.

Vysvětlení pojmů

Clearing – podporuje mladistvé se speciálními vzdělávacími potřebami při vyjasňování možností profesního vývoje na přechodu mezi školou a povoláním.

Pracovní asistence (Arbeitsassistentenz) – nabízí poradenství a podporu při hledání práce, při vstupu do zaměstnání stejně jako při krizových situacích a problémech na pracovišti. Pracovní asistenci mohou využívat jak (budoucí) zaměstnanci tak i zaměstnavatelé.

Job Coaching – „job coach“ (také pracovní trenér) podporuje při zaškolení příp. při problémech na pracovišti. Doprovází na pracoviště, do vzdělávacího zařízení nebo na praktikum.

„Miliarda pro postižené“ („Behindertenmilliarde“) – pracovní ofenzíva pro postižené jedince, kterou na základě těžké situace lidí s postižením na pracovním trhu v roce 2001 odstartovala rakouská spolková vláda. Jejím cílem je zlepšení situace postižených jedinců.

Cílovou skupinou této ofenzívy jsou především:

- postižení mladiství (se speciálními vzdělávacími potřebami) bezprostředně před nebo na přechodu ze školy do pracovního života,
- postižení jedinci vyššího věku k zachování jejich stávajících pracovních míst, která jsou kvůli narůstajícím zdravotním omezením (např. psychické onemocnění) ohrožena, stejně jako
- postižení jedinci se zvláštními těžkostmi na pracovním trhu (především psychicky, mentálně a smyslově postižení lidé).

Vyrovňovací taxa (Ausgleichstaxe) – Podle zákona o zaměstnávání postižených jsou v zásadě všichni zaměstnavatelé, kteří zaměstnávají ve spolkové oblasti 25 a více zaměstnanců, povinni, na každých 25 zaměstnanců přijmout jednoho zvýhodněného postiženého člověka. Pokud tuto zaměstnávací povinnost nedodrží, jsou povinni zaplatit

určitou částku – tzv. vyrovnávací taxu. Tato částka jde do fondu, který byl založen za účelem, aby vypomáhal při spolufinancování projektů ve prospěch postižených jedinců.

Literatura

ERNST, K., HALLER, A. *Behinderteneinstellungsgesetz* (Gesetze und Kommentare 149). Wien: Verlag des Österreichischen Gewerkschaftsbundes GmbH, 2000.

Procházková, L. Doprovod a poradenství na přechodu mezi školou a povoláním v Rakousku. In PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Znevýhodněné osoby na trhu práce v kontextu národní a evropské spolupráce*. Sborník z mezinárodní konference. Brno, Paido: 2003. ISBN 80-7315-048-4.

Sigot, M. Zum Konzept der Arbeitsassistentz: Probleme und Perspektiven. In HOVORKA, H. *Integration durch regionale Arbeitsassistentz in NÖ. Studie im Auftrag des Bundessozialamtes für Wien, NÖ und BGLD*. (2000/2001). Endbericht. Wien, 2001.

SCHMID, T., HOVORKA, H. Acht Thesen zur Arbeitsassistentz. In HOVORKA, H. *Integration durch regionale Arbeitsassistentz in NÖ. Studie im Auftrag des Bundessozialamtes für Wien, NÖ und BGLD*. (2000/2001). Endbericht. Wien. 2001.

www.wegweiser.bmsg.gv.at

Bundesministeriums für Soziale Sicherheit und Generation:

www.bmsg.gv.at/bmsg/relaunch/behinderung/content/behindertenmilliarde.htm

Bundessozialamt. Hilfe und Beratung für Menschen mit Behinderung: www.basb.bmsg.gv.at

Transnationální partner 2. Open Doors, Německo, Berlín

Empowerment a mobilita vedoucí k sebeurčení

V současné době existuje v Německu hodně projektů, které se zabývají problematikou přechodu škola – povolání stejně jako podpůrných nabídek pro postižené osoby. Přesto je cesta postižených žáků, pokud nezačnou dále studovat, při vstupu do profesního života většinou předurčena. Nastupují do (i po úspěšné školní integraci) chráněných dílen pro postižené občany nebo jsou přijati do center profesní přípravy.

Proč je tomu tak?

Trh podpůrných nabídek je nepřehledný, uživatel a nabídky mají problém se dostat k sobě. Ve svém příspěvku bych ráda představila projekt rozvojového partnerství „OPEN DOORS“ (www.open-doors.info), který tuto výchozí situaci chápe jako výzvu lépe připravit žákyně a žáky s postižením na přechod škola – povolání. V tomto případě se jedná o *Berlínské centrum pro sebeurčující život osob s postižením* (Berliner Zentrum für selbstbestimmtes Leben behinderter Menschen e. V., BZSL, www.bzsl.de), které společně s integrativně kooperativní školou v Birkenwerder (spolková republika Brandenbursko) vypracovalo pro předposlední a závěrečné ročníky s postiženými žáky klíčové kvalifikace jako jsou mobilita, vytváření sítě, flexibilita a celoživotní učení. Všichni trenéři a poradci v BZSL jsou sami postižení a žáci tak mají možnost zažít a vnímat spolupracovníky nikoli jako učitele, ale jako sobě rovné (peer).

Proč je to tak důležité?

Postižení experti mají snadnější přístup k postiženým klientům a jejich rodičům, protože jejich život a svět zkušeností jsou podobné. Vlastní zkušenost s diskriminací, zkušenost s vyřazováním a každodenní snaha o život ne pro, ne proti, ale sebevědomě s postižením jsou předpokladem pro dobré poradenství ve smyslu tzv. „peer counseling“.

Vedle tohoto tzv. „peer efektu“ vnímají žáci naše spolupracovníky jako vzor, jako model pro smysluplný, sebeurčující život – postižené osoby, které jsou postižené a přitom profesně úspěšné.

Naším prostřednictvím zažívají – v podstatě na „živém příkladu“ – jak zacházet s pomocí a prostředky pomoci: např. osobní asistence, mobilita v soukromých a veřejných dopravních prostředcích.

A jako postižení experti a poradenští profesionálové disponují naši spolupracovníci také četnými znalostmi z nejrůznějších oblastí práva jako jsou sociální pomoc, zdravotní pojištění, pečovatelské příspěvky atd.

Aby se profesní příprava úspěšně a trvale rozvíjela, jsou k základní kvalifikaci zapotřebí i další osobnostní předpoklady:

▼ **pedagogické schopnosti**, neboť např. zacházení s asistencí je učební proces, k jehož zprostředkování dochází v našem projektu v rámci tréninkového programu.

Postižení žáci a žákyně vyrůstají ve velmi chráněném prostředí, je jim stále věnovaná velká péče. Jejich nepostižená učitelka nebo učitel, který nemá s postižením zkušenost, nemá často ani odvalu připustit, aby se postižení žáci dostali do situace, ve které dospívající už neví jak dál a musí požádat o pomoc. Pokud ale nikdy nezažijí neúspěch (s doprovodem), nemohu také posoudit, v čem spočívá moje potřeba asistence.

Trénink přijetí asistence v našem projektu cvičí také komunikativní schopnosti žáků. Postižená mládež se nejdříve při hrách, při kterých přebírají určité role, a následně v reálné situaci (zájezd třídy nebo podniková praktika) učí adekvátně formulovat svá přání. V rámci individuálních možností každého žáka rozvíjíme s každým mladistvým kompetence zaměstnavatele popř. sociální kompetence, které jsou nezbytné při kontaktu s asistencí: schopnost kompromisu, zdvořilost, efektivní organizování času, kompetence zácvičku, tzv. gender-kompetence, organizační kompetence.

▼ **Praktické zkušenosti z ekonomické oblasti**

Podporujeme postižené žáky při přípravě podkladů, které potřebují pokud se uchází o nějaké místo. K tomu patří otázky jako: Musím vždy uvést své postižení? Kolik bych měl vědět o podpůrných možnostech pro zaměstnavatele? Kdo mne může kromě jiného podpořit při hledání práce (např. integrační odborné služby)? Jaké jsou dobré metody ucházet se o práci, pokud jde člověk s postižením (např. osobní dodání podkladů nebo ústní žádost o místo na kazetě)?

V rámci tohoto tréninku zaujímá cvičení sebevnímání a vnímání druhých centrální význam. Z mé mezitím již desetileté poradenské praxe vím, že postižené osoby mají sklon k nadměru ochrannému či přetěžujícím extrémům v sebevnímání: přeceňují se nebo se podceňují, přičemž svoje vlastní potřeby neberou příliš vážně. To mě přivádí k další mezníku naší práce.

▼ **Postižený člověk v centru pozornosti**

Školní profesní příprava vyžaduje propojení všech zúčastněných:

- Ø kontinuální vtahování rodičů (večery s rodiči, dopisy rodičům, schůzky rodičů a informační schůzky, např. o právních otázkách, při podpůrných výborech) – informovanost je jednou ze strategií řešení, aby se zabránilo neuspokojivé situaci popsané na začátku textu a žákům se otevřely šance a možnosti volby
- Ø nejen sporadické zásahy psychologů; školní sociální práce; vychovatelů v domově (internátě) a pomoc ve vyučování
- Ø pravidelné kontakty k úřadu práce nejpozději od 8. třídy
- Ø vytvoření učitelského týmu k profesní přípravě

Náš projekt má v této oblasti dvojitou funkci: propojování profesionálů např. při vytváření individuálních plánů přechodu pro každého žáka a posilování postižených žáků, aby vytvářeli své vlastní podpůrné skupiny.

Jednou metodou, která vede k tomu, aby si jedinec uvědomil vlastní přání a potřeby a dokázal je realizovat, je osobní plánování budoucnosti, na jejichž konci bývají tzv. „konference“ tedy povídání o budoucnosti za účasti vybrané podpůrné skupiny.

Na závěr ještě zmíním několik zcela konkrétních zásadních bodů, které činí profesní přípravu prakticky zvládnutelnou a užitečnou:

- ✓ Pro žákyně a žáky: vyučovací jednotka v pracovním vyučení např. k sestavení profilu schopností, trénink ucházení se místo a navazující individuální poradenství; praktika pokud možno v běžném podniku nebo firmě na volném trhu práce (a ne v podniku rodičů), pokud si to člověk přeje, může mít i doprovod těchto praktik
- ✓ Trénink asistence při zájezdech třídy a při praxi, což má jak pro učitele tak pro postižené a nepostižené spolužáky učební efekt. Náklady na asistenci jak při pracovní asistenci, tak při soukromé asistenci pro mobilitu jsou hrazeny z projektu.
- ✓ Podpora při organizování exkurzí – také to je forma tréninku mobility: Jak se dostanu z místa A do místa B? Využití mezinárodních veletrhů nebo evropských dnů učí žáky jak sebeorganizaci a sebeodpovědnosti, tak schopnosti samostatně si opatřit informace o místě a navázat spojení.
- ✓ Výhledově jsme naplánovali trénink bydlení, aby se žáci připravili na samostatné bydlení, za které jsou sami zodpovědní.
- ✓ Pro žáky, rodiče a učitele: týdenní individuální poradenství
- ✓ Zpracování informačních materiálů k období ukončení školy nebo pro rodiče
- ✓ Nabídky pro učitele: další vzdělávání, např. na téma „*Učení pro život – šance a překážky v systému školy*“.

Transnationální partner 4. Keine Behinderung trotz Behinderung Německo, Hamburg

Perspektivy, jednání a rozhodování různých aktérů v procesech přechodu ze školy do pracovního života

Přechod ze školy do povolání mladých osob s postižením je určován i jednáním a rozhodováním různých osob a institucí, které se tohoto procesu účastní. Vedle samotných mladých lidí jsou to např. rodiče, sourozenci a další blízké osoby, učitelé, sociální pedagogové pracující v různých oblastech života, pracovníci na úřadu práce, integrované odborné služby a jiné instituce či nositelé politických rozhodnutí.

V rámci evaluace německého Equal-rozvojového partnerství „*Keine Behinderung trotz Behinderung*“ jsme prováděli rozhovory s různými osobami, které měly v těchto procesech přechodu důležitý význam. Byli to žáci školy pro mentálně postižené a účastníci profesních kvalifikačních opatření, jejich rodiče, učitelé a sociální pedagogové, pracující profesionálové, stejně jako zaměstnavatelé a učitelé, kteří vedou praxi. Různé perspektivy, subjektivní zkušenosti, rozhodující prostředí, možnosti a způsoby jednání těchto účastníků procesu, které vyplynuly z analýz těchto rozhovorů, jsou uvedeny dále v textu: za prvé jako srovnání různých skupin účastníků rozhovorů ve vztahu k vybraným otázkám, za druhé dokumentace příkladu krátkých sekvencí rozhovoru ze čtyř rozhovorů jako srovnání různých způsobů pohledu, jednání a zkušeností v rámci integrativního procesu.

Evaluacní design Equal-rozvojového partnerství „Keine Behinderung trotz Behinderung“

Equal-rozvojové partnerství „Keine Behinderung trotz Behinderung“ si dalo za cíl, optimalizovat přechody mládeže s postižením ze školy do povolání a vytvářet je cíleně se zaměřením na potřeby. Vybudováním sítí aktérů a institucí podílejících se na profesních integrativních procesech má dojít k vytvoření nové kvality a struktury pro mladé osoby s postižením na přechodu škola – povolání. V rámci rozvojového partnerství bylo zpracováno m.j. pět projektů zaměřených na praxi, které se různým způsobem podílí na přechodu škola / povolání, na spolupráci a propojení na nadregionální úrovni.

Cílem evaluace rozvojového partnerství je stanovení podpůrných a brzdících faktorů v procesu profesní a sociální integrace mládeže a mladých dospělých. Zvláštní ohled je při tom třeba brát na cíle sebeurčení a společenské účasti, které jsou ustanoveny v Deváté knize sociálních zákonů o „Rehabilitaci a podílu postižených“ (Sozialgesetzbuch IX zur „Rehabilitation und Teilhabe behinderter Menschen“). To znamená, že se sleduje otázka, co konkrétně znamená opatření o sebeurčení a o spoluúčasti z perspektivy žáků a účastníků a jak dochází k realizaci a jaké jsou s tím zkušenosti v profesních integračních procesech popř. v rámci práce podporovaných projektů. V souladu s programem a ustanovenými cíly společenské iniciativy EQUAL spočívá další perspektiva evaluace ve strukturách a v praxi propojení na úrovních všech rozvojových partnerství, příslušných dílčích projektů v jejich regionálních strukturách a v jednotlivých integračních procesech se zřetelem na osoby.

Otázka se týká nutnosti, která vychází z praxe, propojené práce, propojených institucí a osob a konkrétní realizace a tím vzniklých úspěchů propojení na různých úrovních. Další perspektivy evaluace určují mezníky ve vztahu k gender mainstreaming¹¹ a srovnání mezi starými a novými spolkovými zeměmi Německa.

Podstatnou částí vědeckého doprovodu tohoto rozvojového partnerství je realizace a analýza narativních rozhovorů (interview) s aktéry, kteří se účastní příslušných integrativních procesů. Podkladem pro dosavadní analýzu rozhovorů je 44 interview, které byly vedeny se zástupci jedenácti různých profesních integrativních procesů a byly analyzovány zcela nebo ve vybraných částech. To znamená, že byly provedeny rozhovory s jedenácti účastníky opatření popř. s žáky a všemi osobami z jeho blízkého sociálního okolí (většinou rodiče), minimálně s jednou významnou osobou ze sociálně pedagogického prostředí a se zaměstnavatelem nebo učitelem praxe. S partnerem rozhovoru byly vedeny narativně koncipované rozhovory, které byly soustředěny na právě probíhající profesní integrativní proces.¹² To znamená, že v úvodní otázce týkající se současné zkušenosti s hlavní osobou procesu – s mladým člověkem – byly příslušní partneři rozhovoru požádáni, aby vyprávěli, co se jim samotným zdálo v daném kontextu důležité.¹³ Výsledkem bylo delší nebo kratší vyprávění, která byla doplněna dalšími otázkami týkající se vyprávění a otázkami vztahující se k tématu. Interpretace line-by-line¹⁴ centrálního místa prvního rozhovoru a srovnání případu pomocí kontrastu různých rozhovorů umožňuje dvě perspektivy analýzy různým

¹¹ „Gender mainstreaming znamená, na předním místě a pravidelně brát při všech společenských úkolech ohled na různé životní situace a zájmy žen a mužů, protože neexistuje žádná skutečnost neutrální podle pohlaví.“

(Definice spolkové vlády, srov. www.gender-mainstreaming.net) Na situaci v profesní integraci vztahované v rámci evaluace na otázky týkající se např. existence nestejných podmínek a zkušeností žen a mužů (biografické zkušenosti životních a pracovních podmínek, přidělování zdrojů, normy typické pro pohlaví, hodnoty a role a j.); nedostatku výzkumů na téma specifických pro pohlaví, srov. Orthmann 2000.

¹² K metodě narativních rozhovorů srov. Schütze 1987; k zaměření biograficko-narativního rozhovoru srov. Hanses 2002.

¹³ Diferenciace metodických rozdílů mezi rozhovory s různými skupinami osob, které se účastnily rozhovorů není třeba na tomto místě uvádět a nejsou třeba k pochopení následující.

¹⁴ „line-by-line“ označuje interpretační způsob postupu při analýze textu. Text se řádek po řádku analyzuje; vyvíjí se varianty k rekonstrukčnímu vrstvení vyprávění, subjektivnímu výkladu (interpretaci) a argumentaci, která pokračující analýzou buď zesílí nebo se prokáží spíše jako nevýznamná.

způsobem a z různého pohledu různých aktérů zúčastněných na procesu přechodu. Za první jsou zřetelné zkušenosti, způsoby jednání a rozhodnutí různých účastníků určité situace/integrativního procesu, za druhé lze vypracovat specifika ve způsobech jednání a rozhodování skupin osob, se kterými byl veden rozhovor (účastníci/žáci, rodiče, sociální pedagogové/učitelé a zaměstnavatelé/vedoucí praktik).

Závěr

Souhrnem měla vyniknout ve velkém měřítku rozmanitost perspektiv, zkušeností, prostoru k jednání a způsobu rozhodování různých aktérů v procesech profesní integrace. Při jejich analýze nejde v první řadě o to, co se skutečně stalo, nýbrž o to, jak různí účastníci tento proces rekonstruují ve svých vyprávěních a ze svého pohledu. Aby bylo společné vytváření propojení profesních integračních procesů úspěšné, je nutné zahrnout nejen různé zkušenosti, nýbrž také subjektivní výklad a interpretaci zkušeností a prostoru k jednání. To se ukazuje na ukázce z organizace praxe Inmy Jiménez, stejně jako v představené syntéze různých zkušeností způsobů jednání různých skupin aktérů.

Konkrétní výstupy:

- Pro profesionály v oblasti sociálně pedagogických a vzdělávacích institucí platí, vzít jako základ profesního jednání přání a motivaci žáků nebo účastníků opatření. Když jde o to, aby se prohloubily např. ve vyučování určité schopnosti a znalosti, má to úspěch teprve tehdy, když mladí lidé sami vidí v učebních procesech smysl. Jestliže se ale chápe návštěva vyučování jako povinnost bez možnosti spolurozhodování, potom se probíhající učební procesy jako cizí učební program těžko adaptují.
- Naplnění smyslu práce jako ústředního elementu pro spokojenost na pracovním místě, jak popisuje Inma Jiménez, se ukazuje také v jiných rozhovorech s praktikanty a hraje podstatnou roli při doprovodu profesních integračních procesů. Ve vyučování doprovázeném praxí by se o tomto tématu mělo více mluvit.¹⁵
- Rodinnou situaci a zaměření rodičů, kteří zčásti silně ovlivňují profesní integrační procesy, je třeba zohlednit v profesionální práci.
- Rozhovory s účastníky procesu dodávají četné příklady pro nutnost vzájemného chápání zkušeností, motivace a výkladů. A poskytují vysvětlení potřebných příslušných způsobů jednání zúčastněných v kontextu profesních integračních procesů. K jejich zdatu se přidružuje propojení zúčastněných aktérů a zahrnutí jejich mnohostranných kompetencí v rámci jejich personálního a/nebo profesionálního akčního radia jako rozhodující kritérium úspěchu.

---

¹⁵ Otázka o naplnění smyslu bude zkoumána v dalším rozhovoru, také se budeme zabývat rozdílem mezi sociálním a materiálním smyslem, který odráží různé způsoby výkladu mezi dotazovanými ženami a muži.

Literatura

DÖRNER, K. Auf dem Weg zur heimlosen Gesellschaft. In: *IMPULSE*. Fachzeitschrift der Bundesarbeitsgemeinschaft für Unterstützte Beschäftigung, 27, 2003, 28.

HANSES, A. Angewandte Biographieforschung in der Sozialen Arbeit. Erörterungen zu „Abkürzungsverfahren“ biographischer Analysen in praxisorientierter Forschung, In: *Sonderheft neue praxis*, Empirische Forschung Bd. 1, 2002, 112-130.

HINZ, A.; BOBAN, I. *Integrative Berufsvorbereitung. Unterstütztes Arbeitstraining für Menschen mit Behinderung*. Neuwied, Berlin: 2001.

ORTHMANN, D. Nachschulische Lebensperspektiven lernbehinderter Mädchen. Anmerkungen zum aktuellen Forschungsstand, In *Zeitschrift für Heilpädagogik* 51, 2000, 108-114.

SCHÜTZE, F. *Das narrative Interview in Interaktionsfeldstudien I*. Studienbrief der Fernuniversität. Hagen: 1987.

Plánování osobní budoucnosti u žáků s tělesným postižením

Vzhledem k nárůstu problematiky se ukazuje, že existující nabídka škol pro tělesně postižené se už nevztahuje na stále přibývající skupinu žáků. Pro tyto žáky platí, že jsou stále méně schopni využívat svých kognitivních schopností. Stále méně se podporují praktické a sociální dovednosti, aby si věděli ve společnosti rady nebo aby našli práci.

V Equal projektu: *Empowerment durch Transition*, je hlavním cílem uvedení do práce. Aby se tento cíl mohl realizovat, používá se vypracování školního vzdělávacího plánu – kurikula. Běžný učební plán žáka ve škole pro tělesně postižené vychází z více teoretického způsobu práce, se všeobecně vzdělávacími předměty. Stále více se zkouší nové cesty, pracovní cesty. V této pracovní cestě, která má mnoho podobného s praktickým vyučováním, stojí přirozeně na prvním místě žák, ale hned vedle něho je praxe.

Jak si musí umět poradit žák v praxi? Jak musíme žáky na tuto budoucnost připravit? To děláme formou vyučování přizpůsobeného žákovi (kdo jsem, co umím, jak to dělám), ve formě cílů se vyučování orientuje na schopnost sebepomoci, sociální dovednosti a technické dovednosti, které se nabízí podle oboru (podle rámcového plánu praktického vyučování, na čemž se zakládá praktická cesta školy pro tělesně postižené).

Poslání a pohled na praktickou cestu ve vyučování tělesně postižených

Východiskem praktické cesty školy pro tělesně postižené je, že žáci jsou akceptováni a respektováni ve své jednotě a se všemi individuálními vlastnostmi. To znamená, že budoucnost každého žáka bude vypadat jinak. Je to úkol školy starat se o to, aby cíle, které škola pro žáka formuluje, navazovaly na individuální doprovod žáka.

Skupina cílů

Cílová skupina praktické cesty školy pro tělesně postižené je odvozena od skupiny cílů praktického vyučování:

- Žáci jsou často opožděni v učení v různých oblastech o několik let (v počtech, čtení s porozuměním, v technice čtení a slabikování)
- IQ mezi 55 a 70;

Vyučovací nabídka a doprovod se mají zakládat na konkrétním postižení co se týče možností učení, plnění různých příkazů a sociálního fungování žáka:

- Omezené přijímání a zpracování informací
- Omezené možnosti transferu a generalizace naučeného
- Slabá schopnost abstrakce
- Motivace a koncentrace je krátkodobá
- Nedostatečná samostatnost
- Postižení v sociálních funkcích

Škola pro tělesně postižené věnuje také mnoho pozornosti vývoji vlastního sebeobrazu žáka. Nereálné sebeobraz žáků (ať už pozitivní nebo negativní) může být školou podpořen směrem k realističtějším očekáváním o sobě samém a své budoucnosti.

Škola chce oslovit žáky také v jejich vlastní zodpovědnosti a na jejich úrovni. To má důsledky pro vybudování zaměření žáka, kvalitu vyučování a doprovodu, inovační schopnost a schopnost adaptace na školu.

Hlavním úkolem praktické dráhy je dát takovým způsobem formu a obsah vyučování, že:

- se zlepšší situace žáků s obtížemi v učení na trhu práce
- vytvoří se šance pro mládež
- se mládež naučí plně využívat svůj potenciál
- se zvýší blaho mládeže ve škole a ve společnosti.

Škola a tým mají mít pozitivní postoj ve vztahu ke kvalitám a možnostem mládeže. Z tohoto základního postoje by chtěla škola zlepšit kvalitu a zvýšit blaho mládeže. Cílem je stimulovat osobní vývoj mladého člověka, přičemž důraz spočívá na setkání volby a moci se samostatně rozhodnout ve vztahu k bydlení, práci, volnému času, dnešku i k budoucnosti.

Tento vývoj probíhá zhruba ve třech fázích, kterými mladistvý prochází vlastním tempem a s přibývajícím samostatností.

První fáze (asi dva roky) se vyznačuje možnostmi široké orientace:

- vyučovací nabídka se orientuje na základní, všeobecné, praktické, sociální a komunikativní schopnosti
- na pozornost na osobní životní dráhu a doprovod
- na možnost interních praktik
- eventuální assessment.

Druhá fáze poskytuje poskytuje širší orientaci na osobní zájmy a osobní kapacity a přístup mladistvého:

- automatizace základních praktických, sociálních a komunikativních schopností s cílem setkat se s volbou pro závěrečnou individuální učební dráhu
- možnost k pracovní přípravě na externí praxi.

Třetí fáze povede k pracovnímu místu na trhu práce:

- specifické praktické, sociální a komunikativní schopnosti ve prospěch počáteční praxe a směřující k pracovní smlouvě v blízké budoucnosti.

Tato péče je poslední fází školy. Během této fáze je mladý člověk ještě podporován na pracovním místě a zadavatel smlouvy je ještě doprovázen a je s ním dohodnuta další životní dráha mladistvého v závodě. Potud je síť školy ještě aktivní.

Politika

Jak se mají tato východiska začlenit do vyučování pro tělesně postižené? Jak se má realizovat vazba s přechodem (Transition)? Znaky:

- Diferencovaná nabídka ve vyučování, která se flexibilně přizpůsobuje možnostem žáka, a která je zohledněna pomůckami, vybavením a zařízením budovy.
- Pro každého žáka je popsán plán individuálního přechodu týkající se vyučování, doprovodu a praktik, který je začleněn do systému podpory žáka ve škole.
- Vyučování je zaměřeno podle možností žáka, učí se prostřednictvím činnosti. To se odráží v použitých pomůckách a je stanoveno v dokladech žáka nebo v portfoliu.
- Kromě pozornosti k všeobecným a praktickým schopnostem se věnuje pozornost také citovému vývoji a komunikativním a sociálním schopnostem žáka, což je samostatně zakotveno ve vzdělávacím programu.

- Každý žák je podporován v pokud možná co největší samostatnosti v oblasti týkající se schopnosti k sebepomoci a práci.
- Celá životní dráha ve vyučování se vyznačuje vedením do práce a k samostatnému fungování žáka.
- Také potom, co žák opustí školu je školou doprovázen, tento druh „monitorování“ se také používá pro adaptaci doprovodu (podpory).
- Flexibilní organizace vyučování. Poskytuje se malý vyučovací tým vzhledem k jistotě žáka, přizpůsobené rozvrhy hodina upravené třídy, vše k podpoře žáka.
- Učitelé se podporují vzájemně, radí se a učí od sebe navzájem.
- Intenzivně jsou podporováni rodiče v životní dráze jejich dítěte.

Specifické hlavní cíle cílové skupiny a vyučování vyžaduje od učitelů, aby vyšli z:

- adaptovaného vyučování
- doprovodu k akceptovatelnému sebeobrazu
- principu učit žáky odpovědnosti a odpovědnost snášet
- optimalizace schopnosti samostatně jednat a učit se.

Aby toho učitelé byli schopni, musí zvládnout:

- vytvořit provokující a realistické prostředí k učení
- společně jako tým být odpovědný za celou třídu
- učit se od druhých, kolegiální poradenství
- využívat odborných poznatků druhých
- vzdělávací možnosti ve vztahu k samostatnosti a praktickým schopnostem žáků
- jasná a realistická politika úkolů školy.

Závěrečné shrnutí

K řešení projektu EQUAL „*Transition from School to Work*“ se sešlo pět rozvojových partnerství ze čtyř zemí (Česká republika, Rakousko, Německo a Holandsko). Všichni partneři se zabývali po dobu tří let ve svých dílčích projektech tématem přechodu ze školy do povolání handicapovaných mladých lidí.

Transnacionální partner 1-INTequal, Rakousko se zaměřil ve svých dílčích projektech na skupinu mládeže zejména s lehkou mentální retardací, a to ve věku od 13 let do 25 let. Ve východiscích k projektu řešitelé konstatují, že školy, školská a další zařízení určená pro jedince se speciálními vzdělávacími potřebami nejsou mezi sebou propojená a zkoordinovaná. Dále ve svých pilotních šetření konstatují, že neexistuje ústřední kontaktní osoba pro žáky od 7. ročníku, která by jim pomohla zvládat přechod ze školy do povolání. Výsledkem je, že postižení absolventi základní školy nejsou často schopni bez přípravných a/nebo dodatečných opatření projít vyučením nebo si nalézt pracovní místo na trhu práce.

Rozvojové partnerství INTequal nabízí ve spolkové zemi Dolní Rakousko **vytvoření sítě a zřízení nových profesních integrativních opatření** pro mládež s postižením na přechodu mezi školou a povoláním. V průběhu řešení projektu byly vyzkoušeny různé organizační formy profesní kvalifikace pro mládež s vývojovým postižením (např. Theater am Steg v Badenu, Triangel v Korneuburgu, Bequa v Mistelbachu ad.).

K možnosti podpory a doprovodu mladých lidí s postižením patří další opatření: **clearing** – podporuje mladistvé se speciálními vzdělávacími potřebami při vyjasňování

možností profesního vývoje na přechodu mezi školou a povoláním, **pracovní asistence** – nabízí poradenství a podporu při hledání práce, při vstupu do zaměstnání, a při krizových situacích a problémech na pracovišti, **job coaching** – pracovní trenér, podporuje mladistvé při zaškolení, při problémech na pracovišti, doprovází na pracoviště, do vzdělávacího zařízení nebo do praxe. Všechny tyto organizační formy jsou **iniciovány a podporovány spolkovým ministerstvem sociálních věcí**.

Transnacionální partner 2 – Open Doors, Německo, Berlin představil svůj dílčí projekt zaměřený na lepší přípravu žákyň a žáků s postižením na přechod škola – povolání.

Zabývá se využitím možností empowerment, doslovně přeloženo znamená empowerment „zmocnění, uschopnění“. Empowerment se opírá o nové životní chování, které znamená, že každý člověk má sílu se změnit a mít vliv na podmínky, které ho obklopují, aby zažil více svobody, odpovědnosti a radosti ze života. Problémy jsou považovány za provokace s poznatky, které jsou řešitelné. Lidé rozvíjejí částečně nečekaně vlastní motivaci a schopnosti. Lidé chtějí a mohou převzít sami odpovědnost za své učení a sebe samotné. Základní chování orientované na silné stránky a zdroje ohraničuje (uzavírá) vypořádání se s vlastním postižením a s objektivním omezením vlastních možností jednání.

Praktickou realizaci lze uvést na příkladu *Berlínského centra pro sebeurčující život osob s postižením* (Berliner Zentrum für selbstbestimmtes Leben behinderter Menschen e. V., BZSL, www.bzsl.de), které společně s integrativní kooperativní školou v Birkenwerder (spolková republika Brandenbursko) vypracovalo pro předposlední a závěrečné ročníky s postiženými žáky klíčové kvalifikace jako jsou mobilita, vytváření sítě, flexibilita a celoživotní učení. Všichni trenéři a poradci v BZSL jsou sami postižení a žáci tak mají možnost zažít a vnímat spolupracovníky nikoli jako učitele, ale jako sobě rovné (peer).

Postižení experti mají snadnější přístup k postiženým klientům a jejich rodičům, protože jejich život a svět zkušeností jsou podobné. Vlastní zkušenost s diskriminací, zkušenost s vyřazováním a každodenní snaha o život ne pro, ne proti, ale sebevědomě s postižením jsou předpokladem pro dobré poradenství ve smyslu tzv. „**peer counseling**“. Vedle tohoto tzv. „peer efektu“ vnímají žáci naše spolupracovníky jako vzor, jako model pro smysluplný, sebeurčující život – postižené osoby, které jsou postižené a přitom profesně úspěšné.

Transnacionální partner 4 - Keine Behinderung trotz Behinderung Německo, Hamburg si vybral ke zpracování dílčího projektu na téma přechodu ze školy do povolání u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (konkrétně s mentálním postižením), a to na **základě analýzy přístupů všech zúčastněných osob** - vedle samotných mladých lidí, jsou to rodiče, sourozenci a další blízké osoby, učitelé, sociální pedagogové pracující v různých oblastech života, pracovníci na úřadu práce, integrované odborné služby a jiné instituce či nositelé politických rozhodnutí. Řešitelé projektu provedli s výše uvedenými skupinami sérii **rozhovorů**, které dále analyzovali, aby zjistili různý pohled aktérů na zkoumané téma a mohli navrhnout další opatření na řešení tohoto problému. Velký význam všichni zúčastnění přičítali vhodnému **výběru praxe**, která může postupně přerůst až v uzavření pracovního poměru s mladým handicapovaným.

Transnacionální partner 5 - Empowerment door Transitie, Holandsko si vybral jako **hlavní cíl projektu** uvedení mladých postižených do práce. K realizaci cíle si vybrali vypracování **školního vzdělávacího plánu – kurikula** u žáků středních škol s tělesným postižením. Na rozdíl od běžného učebního plánu žáka ve škole pro tělesně postižené, který vychází z více teoretického způsobu práce, ze všeobecně vzdělávacími předměty, navržený

model **zkouší nové cesty s orientací na pracovní cestu**. V této pracovní cestě, která má mnoho podobného s praktickým vyučováním, stojí přirozeně na prvním místě žák, ale hned vedle něho je praxe. Zkoumají se otázky typu: Jak si musí umět poradit žák v praxi? Jak musíme žáky na tuto budoucnost připravit? Realizace probíhá formou vyučování přizpůsobeného žákovi (kdo jsem, co umím, jak to dělám), ve formě cílů se vyučování orientuje na schopnost sebepomoci, sociální dovednosti a technické dovednosti, které se nabízí podle oboru (podle rámcového plánu praktického vyučování, na čemž se zakládá praktická cesta školy pro tělesně postižené).

Jak však můžeme sledovat ve vstupních charakteristikách jednotlivých rozvojových partnerství i v jejich výstupech vystupují při analýze do popředí různá východiska a různé priority, které určují směr k řešení projektu. Je sice obtížné hledat srovnání pro konkrétní případ českého rozvojového partnerství, které vypracovalo pro řešení přechodu ze školy do povolání u žáků s handicapem model poradenského pracovníka implantovaného do poradenského systému přímo na škole. Ale možnosti komparace lze najít v dílčích výstupech, zejména v použitých metodách práce, které se dají implantovat i do našeho modelu odborného poradce.

Řešitelé projektu v Rakousku hledali na začátku projektu rovněž kontaktní osobu a možnost propojení působení jednotlivých organizací ve prospěch zlepšení managementu přechodu škola / povolání handicapovaných. Vypracovali a vyzkoušeli pro to řadu organizačních forem, které se jim v praxi osvědčili. Jsou však ve svých snahách podporováni Spolkovým ministerstvem sociálních věcí. Do školy tedy vstupují zvenčí. Některé nové formy zejména vzdělávací jsou využitelné i pro naši potřebu (např. nová kurikula učebních oborů, částečné vyučení apod.).

Řešitelé projektu v Německu Open Doors se zabývali problémem využití empowerment (žáci střední školy s tělesným postižením). Do našeho projektu jsme implantovali celou řadu prvků, např. hledání svých silných stránek (zpracované dotazníky, rollové hry týkající se přípravy na vstup do zaměstnání, organizace praxe apod.).

Řešitelé projektu v Německu *Keine Behinderung trotz Behinderung* se zabývali rovněž managementem přechodu škola / povolání ve smyslu analýzy praxí z pohledu různých aktérů. Konečným cílem praktik je uzavření pracovní smlouvy pro žáky s mentálním postižením na trhu práce. I tyto prvky jsou zařazeny do našeho projektu.

Řešitelé projektu v Holandsku *Empowerment door Transitie* zpracovali velmi podrobně manuál pro školní vzdělávací plán – curriculum, opět se začleněním dobře promyšlených praktik směřujících k cíli uzavření pracovní smlouvy pro žáky s tělesným postižením (střední škola) na trhu práce.